

"גם לנשמה מגיע אוכל"

הזאת לחמה חיזורים ואקטואליה לפי סדר פרשיות השבוע

גליון מיוחד לחג הפסח ושביעי של פסח שנת תשפ"ג

1. האם בחג הפסח יש מצוה של ושמחת בחגך כמו בחג הסוכות וחג השבועות?
2. קנה גביע מיוחד שישמש רק ל"כוס של אליהו" האם חייב טבילה?
3. האם בליל פסח אפשר לעשות קידוש בפלג המנחה מבעוד יום כמו שאפשר בכל שבתות השנה וימים טובים?
4. מדוע אין חיוב לאכול ארבע מצות בליל פסח?
5. מדוע לא תיקנו חכמים שצריך לשתות חמשה כוסות בליל פסח נגד ה' לשונות של גאולה?
6. מי שאין לו יין לכל ארבעת הכוסות אלא רק לחלק מהכוסות האם יש ענין שישתה מה שיש לו?
7. האם מותר לשתות את הארבע כוסות עם קש?
8. איזה חיוב של סיפור יציאת מצרים יש בפסח בלילה יותר מכל השנה?
9. האם בחג הפסח מותר להסתכל על חמץ דהרי חמץ אסור בהנאה?
10. האם המסדר והעורך של הסדר צריך לומר מה נשתנה לאחר שבניו שואלים אותו את השאלות?
11. האם כשהסבא מספר לנכדיו את סיפור יציאת מצרים עדיין חלה חובה על האב לספר?
12. מדוע המרבה לספר ביציאת מצרים משובח הרי יש איסור להרבות בשבחיו של הקב"ה?
13. מדוע המרבה לספר משובח הרי זה חיוב גמור להרבות בסיפור יציאת מצרים?
14. מדוע אסור לאכול ולשתות אחר האפיקומן כדי שישאר טעם מצוה בפיו והרי אין טעם מצה שהרי שותים עוד שני כוסות יין?
15. האוכל מצה בכפיה האם אינו מברך ברכת הנהנין, ברכת המצות וברכת המזון?
16. מדוע בסדר בליל הסדר חילקו את ההלל לשנים ולא תיקנו לאומרה בפעם אחת?
17. האם מותר לשתב בפסח על שק חמץ?
18. מי שיש לו כמה בנים האם יש חיוב לספר לכל אחד מהבנים או שמספיק לספר לבן אחד?
19. מדוע יושבים כשמברכים ברכת על אכילת מצה הרי ברכת המצות צריך לברך בעמידה?
20. האם מי שאינו מקבל על עצמו עול תורה אינו יכול להיות בן חורין אמתי?
21. איך יכול להיות שבליל פסח חוששים לסכנה יותר משאר השנה הרי ליל שמורים הוא?
22. מתי יש מצווה לאכול מצה בערב פסח?
23. איך יתכן שלכתחילה אדם לא יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?
24. האם מותר לצום בליל הסדר? מתי קרה בהיסטוריה שצמו בליל הסדר?
25. האם צריכים להקנות את המצות לאורחים בליל פסח?
26. אפה מצות לשם מצת מצוה האם מותר לו לאכלם ביום חול המועד?
27. אדם המקדש על חמץ בפסח משום פיקוח נפש, האם יאמר בקידוש 'חג המצות'?

עלון זה יוצא לאור בס"ד ע"י בית המדרש "בית - יוסף"

לע"נ רבי יוסף ב"ר יצחק ז"ל ויצמן

חידות

רחוב קרית יערים 32 גבעת זאב

ניתן לקבל את העלון מידי שבוע: בהודעה לוצאפ: 052-8144488 או בהודעה למייל: m3138357@gmail.com

1. איך יתכן שאסור לבכור לצום בערב פסח?
2. איך יתכן שאדם שאפה מצות בכל ההידורים ולא יצא ידי חובתו?
3. כיצד יתכן שאדם הדר בבית וגם יגור בביתו בפסח וחיוב לבדוק את חמצו, ואף על פי כן לא יברך על הבדיקה?
4. איך יתכן שלכתחילה אדם לא יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?
5. מתי יש חיוב לספר לבנו את סיפור יציאת מצרים בנוסף על ליל פסח?
6. איך יתכן שלאדם אחד יהיה אסור לאכול סעודה שלישית עם פת ולאחד יהיה מותר?
7. איך יתכן אדם שאוכל את הכזית הראשונה של המצה שמברך עליה המוציא לחם מן הארץ, אך אינו יכול לברך עליה "על אכילת מצה"?
8. איך יכול להיות מצב שבו חצי שנה אחרי פסח (או יותר או פחות) מזהיר הרב את אחד משומעיו שאם יעשה פעולה מסוימת הוא יעבור למפרע בל יראה ובל ימצא מן התורה על חמץ בפסח שהיה?

שביעי של פסח

1. האם שביעי של פסח חשוב יותר במעלתו מליל הסדר?
2. מי ששכח לברך שהחיינו בליל הראשון של פסח האם עדיף שימתין לליל שביעי של פסח?
3. מי שאמר בטעות שהחיינו בליל שביעי של פסח בקידוש האם חוזר דהויא הפסק?
4. מאיפה היה הרכוש של ביזת הים והרי בבזת מצרים רוקנו את המצריים לגמרי?

פתח דבר

ההבדל בין חמץ לבין לא - חמץ, הבדל בין דבר המותר לבין איסור כרת, הינו "חוט השערה" בלבד – רגע, כפשוטו. כך הוא גם ההבדל הכתוב בין 'חמץ' לבין 'מצה'. אותיותיהן של המילים שוות, למעט "חוט השערה": החיבור שבין רגלה של אות ה"א לבין גגה. עד כמה שהחיבור לא הושלם, האותיות מאייתים את המילה 'מצה'. עם השלמת החיבור, הופכות למילה 'חמץ'. חיי היהודי הם "הרים התלויים בחוט השערה" – החלטות שנראות לנו קטנות וחסרי-משמעות, אך בהן טמון השלכות שכלל לא ניתן לשער. בבחירות קלילות, כגון אם לקום לתפילה אם לאו, או אם להימנע מדיבור לשון הרע או שלא, וכך עשרות ביום, בונה היהודי עולמות ומחריבם. אכן, "הרים התלויים בחוט השערה". זוהי הגדלות והרוממות של חיי היהודי. זוהי אף הסיכון שבהם. אותם חיים קיבלנו בפסח, עת יצאנו ממצרים, בזמן איסור חמץ. ואולי מכאן מנהג ישראל להיזהר בזירות משנה בנוגע לכל משהו של חמץ, גם אם אין בכך איסור מן הדין. עסקם של יהודים אינו בגסויות, אלא בדקויות.

"בנים אתם לה' אלוהיכם". הבחירה שלנו בתור עם ה' נעשית בחג הפסח. לכן אנו מדגישים בליל הסדר: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו". לידתו בתור עם נעשה כמעשה בחירה של הקב"ה – שאותו אנו חוגגים בפסח. כבני עליון, מוכנים אנו לדקויות של התורה, לבנות כל אחד את העולם הפרטי שלו, ויחדיו לתקן עולם במלכות ש-ד.

* * * *

השמש המצרית קופחת במלוא עוזה, מחממת את עבדי פרעה. אוריה בן ה-68 נאנח, בעודו מעררב בקופסת העץ שלפניו את הטיט הנוקשה. מידי פעם מנסר קול השוט של הנוגש המצרי את חלל האוויר ולאחריו נשמעת גניחה קורעת לב, מפיו של אחד היהודים, שניסה להרפות לרגע ולנוח מעבודתו המפרכת. הנוגשים לא חדלו מהשגחתם הקפדנית, למרות השרב הכבד. המצרים אכלו ארוחת צהרים דשנה, הכוללת בשר וקישואים, אבטיחים ובצלים עסיסיים וחריפים, וכעת יש להם כח, חשק ומסירות, כדי להכות את נינו של יעקב אבינו, עבדי פרעה ב-209 השנים האחרונות. אוריה ראה את הנוגש המצרי מתקרב לעברו. הוא שב להכנת הטיט, בכוחות הדלים שעוד נותרו בקרבו. במרחק של שני צעדים עמלו בניו, שמעון בן ה-23 וישובב בן ה-14, על איסוף ערימות קש וגבבה, כשהנוגש "שלהם" מצליף בגבם. אבא ידע שישובב לא אכל ושתה ביממה האחרונה. אך מה יוכל לעשות? האם יש עדיין מה לעשות, כדי להציל את בני משפחתו מהגורל האכזר, המלווה אותם ואת אבותיהם, במשך 209 השנים האחרונות!?

באישון ליל עזבו הנוגשים את השדה, מותירים אחריהם יהודים כואבים ודווים. המסורים שבבני החבורה שכחו את עצמם, רעבונם ועייפותם הבלתי-נגמרת, והם עברו מאחד לאחד, משקים במעט מים את הפצועים, מנגבים אגלי זיעה ומנסים לחבוש את פצעי החבורות, שהותירו הנוגשים על בשרם החי. "עוד מעט יפציע השחר", לחש אוריה לשפרה רעייתו, "וכובד ושרה צריכים לאכול דבר-מה, לפני שיקומו לעוד יום מפרך של עמל כפיים. תשתדלי להשיג פת לחם לישובב. היום הוא עבד קשה מאד ואינני יודע כמה זמן יחזיק מעמד, תחת פרגול הנוגש החייתי שעומד לידו". שפרה התרוממה ממקומה, מנסה להסתיר את כאביה, תרה אחר דבר מאכל, טרף לילדיה.

אוריה ושמעון בנו ישוב יחדיו, מנסים להתחמם באֶשה של מגילת הקלף, שקיבלו בירושה מאבותיהם. בכל לילה, לפני שנפלו שדודים על משכבם הרעוע, הגו הם במגילות הקלף, אותם כתבו אבות האומה בדם ליבם. המגילות, כך מספר המדרש, נכתבו ע"י אדם הראשון, נח, אברהם, יצחק ויעקב. תורתם של ראשונים. לאחר הלימוד גלל שמעון את המגילה שבידו ובעיניים זולגות דמעות שאל את אביו אוריה, "מה יהיה הסוף?"

"טוב שעוד יש לך דמעות לבכות", צחק אוריה צחוק חלול. "לי כבר מזמן הסתיימו הדמעות. 209 שנים אנו משועבדים כאן. לפני מספר דורות שלט כאן סבא של סבא שלי, יוסף הצדיק, שהוביל את מצרים לשגשוג כלכלי שלא נודע כמותו. אך מאז הכול היסטוריה ואין שום דבר מפתיע באופק, ככל הנראה. נכון, יעקב אבינו הבטיח לנו שנצא ממצרים ביד רמה, ואפילו ניקח את כל רכושה של מצרים אתנו..."

"ניקח את הכסף והזהב של מצרים?" תהה שמעון, "כסף וזהב? מי חושב על זה בכלל?! תן לי את חי וחי אחי ואחותיי וזה מספיק לי, די והותר. אנו לא צריכים כעת כסף וזהב. מה שחסר לנו הוא רק חצי שעה של מנוחה נוספת ונוגש פחות אכזרי ויותר מתחשב..."

אוריה הביט בבנו ואמר: "תשמע טוב, שמעון בני היקר. כאשר סבא אברהם אמר להקב"ה "במה אדע כי אירשנה", נענש אברהם אבינו ואנו נאלצנו לרדת מצרימה ולהשתעבד לפרעה הרשע. נכדו, יעקב אבינו ע"ה, מסר ליוסף הצדיק את פקודת הגאולה והבטיח לנו שביום אחד, בסתם יום של חול רגיל, יגיע יהודי מתוכנו, שיאמר "פקוד פקדתי אתכם", ואז נצא ממצרים..."

"נעזוב את מצרים?", קפץ שמעון כנשוד נחש. "אין אפשרות כזאת בעולם!! טובי מכשפי פרעה כישפו בכישופים את הארץ ואיש לא יכול לעזוב אותה. כל עבד שינסה לברוח מכאן, נהרג מיד על ידי צרורות כישופי החרטומים. אבא יקר, איך נצא ממצרים?!"

"כך הבטיחו לנו אבותינו", אמר אוריה, "כך אמר לי אבי ז"ל לפני שהנוגש הרג אותנו למוות. כך מקובלנו מאבותינו!!!"

"מסתבר שזה יקרה עוד זמן רב. אולי הנכדים, אולי הנינים שלנו, יזכו להגיע לרגע המיוחד הזה, אבא, זה נראה לך משהו שאתה ואני נזכה לראות?"

אוריה סגר את עיניו ולחש: "אי אפשר לדעת, יתכן שהנינים שלנו יזכו לזה. יתכן שהנכדים ואולי אפילו אנחנו, אולי עוד שנתיים, אולי עוד שנה וחצי, אולי עוד שנה. אולי, אתה יודע, שמעון? אולי אפילו מחר בבוקר!"

"מחר בבוקר?", צחק שמעון, בצחוק שהתערבב במהירות בדמעותיו המלוחות. "אתה חושב שאולי מחר בבוקר?". הוא המשיך לבכות, עד ששניהם נרדמו. עוד שלוש שעות יקררו התרנגולות והם יקומו להם לעוד יום עבודה מפרך, נורא וכואב.

מה יהיה? מה יהיה הסוף? בדיוק שעתיים לאחר מכן נעמדו משה ואהרון ליד ארמונו של פרעה. מכאן ואילך החל כדור השלג להתגלגל במהירות. פרעה מסרב ומשה מטיל את מכת דם. פרעה מתעקש ומיליוני צפרדעים עלו על אדמת מצרים, היישר מהנילוס. כינים, ערוב ודבר, מכה אחר מכה, ובני ישראל מפסיקים לעבוד, כדברי חז"ל, בכל אותה השנה. לאחר שנה בדיוק מאותה שיחה לילית ואוריה ושמעון, שפרה ויוכבד, פוני וישובב ובכר, נוטלים שקיק מטלטלים דלה, מעמיסים בצק-מצות על גבם ויוצאים ממצרים.

אוריה מחייך באושר אל בנו שמעון ולוחש לו: "בני אהובי, אזי יכול להיות שפשוט מחר, יבוא הגואל ונצא ממצרים?!"

ושמעון מביט בעיניו של אבא, צוחק ובוכה, צוחק ובוכה...

כמעט 2000 שנה אנו מחכים ומצפים למחר, לבוקר המחרת, בו נקום לשחר מאיר באור יקרות ולעידן חדש - לימות המשיח. במצרים עם ישראל המתינו במשך 210 שנים לבשורת הגאולה. הם הרגישו בדיוק כמונו. וכן, היה להם קשה ומר הרבה יותר. והם חיכו וחיכו, הם האמינו באמונה פשוטה ותמימה. ואז, בלי שום הודעה מוקדמת, בסתם יום רגיל ושגרתי של חול, יום פשוט, לכאורה עוד יום שגרתי תחת עול מצרים, התגלה הקב"ה לפני משה רבינו ע"ה מתוך הסנה ופקד עליו להיות שלוחו להוציא את ישראל ממצרים. איש לא ידע כיצד יתרחש הדבר בדרך הטבע, אך הוא התרחש, בצורה ניסית מופלאה.

כך, בדיוק נמרץ, יכול המשיח להגיע אלינו כבר היום, בדיוק ברגע שאתם קוראים את העלון השבועי "גם לנשמה מגיע אוכל". הוא יכול להגיע היום, אולי מחר, אולי מחרתיים ואולי בעוד שנתיים. אם הקב"ה יתברך החליט שזהו הרגע, לא תהיה שום סיבה שתעצור אותו מלהגיע היום. ואנחנו? אנחנו רק צריכים להאמין באמונה שלמה ולחכות לו, בכל יום שיבוא.

* * * *

ליל הסדר הוא הלילה של הקושיות. בראש ובראשונה אנחנו שואלים את ה"מה נשתנה", אנחנו מצטטים את קושיותיהם של ארבעת הבנים, ואנחנו עושים כל מיני דברים משונים כדי שיתעוררו התינוקות לשאול. אפילו כאשר אנחנו באים לבאר את החלקים השונים של הלילה – פסח, מצה ומרור – אנו פותחים בלשון שאלה: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה?" כלומר: ליל הסדר הוא ליל הקושיות.

דבר זה אומר דרשני: מה הוא סוד השאלה של ליל הסדר?

והתשובה לכך היא: העומק של שאלה הוא צמיחה וגידול, ובפרט גידול אנושי. תינוק לומד איך ללכת על-ידי שהוא שואל שאלות: צעד זהיר כאן, איבוד שיווי משקל שם, ולפתע התינוק הולך – כי הוא שאל את השאלות הנכונות. כאשר מתבגרים, שואלים שאלות חדשות, שאלות של סקרנות ושל חיפוש ידע – וכך לומדים. מי שמפסיד לשאול שאלות, מפסיק ללמוד.

שאלות הן אפוא הסוד של גדלות וצמיחה אנושית, הנקודה המבדילה את האדם מן הבהמה. יכולתו של אדם להתרומם למעלה ממדרגתו הראשונית היא כוחה של השאלה. אכן, השאלה היא כמלאך המכה על קדקודו תמיד, ואומר לו חפש, גדל, מצא את החדש ואת החידוש.

ליל הסדר הוא לילה של חידוש, לילה של גדילה אנושית. לילה הזה נוצר קומה חדשה של אדם בעולם, קומה חדשה של עם ישראל העתידים להביא את צורת האדם לגובה חדש או להחזיר את קומת האדם לגדלו המקורי. כמו כל גדילה אנושית, החידוש מגיע דרך מסלול של שאלה.

גם מי שאינו יודע לשאול, חובה לפתוח לו בשאלה.

בגמרא נקבע כי מצה היא "לחם שעונים עליו דברים הרבה". המצה היא כל כולה שאלה: מחד סמל של עבדות ומאידך סמל של גאולה – מחד "לחם עוני" ומאידך לחם של ישועה. כל ליל הסדר, וכל חג הפסח שבו הופכים את המצה למאכל הבסיסי שלנו, בא להשיב על השאלה. הלואי שנזכה לתשובה של חג הפסח, תשובה של אמונה ושל גדלות האדם.

* * *

רגע של מחשבה: רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו לא יצא ידי חובתו, ואלו הן, פסח, מצה ומרור" (מתוך ההגדה של פסח).

פסח הוא חג החירות. החג שבו עם ישראל הפסיק להיות עם של עבדים ונעשו בני חורין. התהליך של יציאה לחירות לא היה רק במישור הגשמי של העבודה הכפויה, אלא גם – ואולי בעיקר – יציאה ממצרים במישור הנפשי והרוחני. השם "מצרים" נובע מהמילה "מיצר" – מקום צר ודחוק. עם ישראל השתחרר ממנטליות של עבדים, ונעשו בני חורין.

תהליך זה רלוונטי גם במציאות היומיומית האישית של כל אחד ואחת מאתנו. לכולנו יש זמנים בהם אנו מרגישים שאנו דורכים במקום, לא מתקדמים ואפילו נסוגים. אנו מרגישים שאנו במיצר – ב"מצרים" האישי שלנו. רבן גמליאל מגלה לנו את המפתח ליציאה ממצב זה: תהליך בן שלשה שלבים שמכילים בתוכם את האפשרות להשתחרר ולהוציא לפועל את הפוטנציאל האישי שלנו.

פסח – המילה פסח מורכבת מהמילים "פה – סח". כח הדיבור הוא אחד הכולים העוצמתיים ביותר שיש לאדם. בעידן המודרני שהרשתות החברתיות שולטות ברמה, הדבר בא לידי ביטוי באופן מאד מוחשי. כולנו יודעים מה זה "שיימינג", היכולת לגזור את דינו של אדם באמצעות מילים בלבד. כח ההבעה שלנו, שבעיקר בא לידי ביטוי בדיבור, יכול להיות מחריד כאשר הוא משמש למטרות שליליות. אם נסגל לעצמנו את ההרגל להשתמש בכח אדיר זה לטוב, לפרגן, לעודד ולנחם, אנו נפתח לכל הטוב שקיים בעולם. אנו נהפוך לבני אדם טובים יותר עם אנרגיות חיוביות להתקדם ולצמוח.

מצה – מה ההבדל בין מצה לחמץ? שניהם עשויים מרכיבים זהים, קמח ומים. ההבדל היחיד הוא: זמן. אם מערבבים קמח ומים ומחכים יותר מ-18 דקות, הבצק מתחיל לתפוח – הוא מחמץ. המצה מסמלת עשייה מיידית, כאן ועכשיו, בלי דחיות ועיכובים. לפעמים גם כאשר אנו מלאים רצון טוב ואנרגיות חיוביות יש לנו נטייה לדחינות. עוד מעט, מחר, אחרי החגים, תירוצים מתירוצים שונים. כמה פעמים רצינו להתחיל דיאטה/ כושר/ לקבל אחרים בסבר פנים יפות, וחיכינו לאחריי... המצה מלמדת אותנו לא לחכות. מיד כשעולה בנו הרצון הטוב, נוציא אותו אל הפועל, עשייה מיידית הופכת את המילים היפות למציאות ממשית בעלת משמעות.

מרור – המרכיב השלישי הוא המרור. המרירות והקושי הם הדברים שאנו מעדיפים להתעלם ולשכוח מהם. הכנסת המרור לתפריט ליל הסדר נועדה לגרום לנו דווקא לזכור את הקושי והמרירות! היכולת שלנו להתקדם באמת ולהגיע למלוא הפוטנציאל שלנו ממומשת, רק אם נדע להסתכל אל עבר ה"מרור", להביט לקושי בעיניים, ולהבין את מה שעבר עלינו. היכולת ללמוד מהקשיים של העבר ולהסיק מסקנות לעתיד היא אבן יסוד בכל התקדמות של האדם. כך נראה שגם המרור הוא בעצם לטובתנו, ונצליח בהתמודדות המכוחות לנו בהמשך הדרך.

הנה אנו עומדים בחג הפסח יש לנו שבוע שלם להתבונן, כדי להיזכר בסיפור המכונן של העם שלנו, בואו נחשוב גם על ה"מצרים" הפרטי שלנו – המייצר האישי בו אנו תקועים כל כך עמוק. בואו נחליט בצורה ברורה שאנו לא רוצים להישאר שם. בואו ניקח את דברי רבן גמליאל כתמרורים המורים לנו את הדרך. נשקיע בדיבור וחיבה חיוביים. נתעורר לפעולה מיידית – לא נבזבז זמן. ונזכור את הקשיים שעברנו ונלמד מהם להבא כיצד להצליח ולהיות טובים יותר.

חג כשר ושמח שנזכה כולנו לשנים רבות נעימות וטובות ויקום בנו הפסוק: "כימי צאתך מארץ מצרים הראנו נפלאות".

האם בחג הפסח יש מצוה של ושמחת בחגך כמו בחג הסוכות וחג השבועות?

הנה מהא דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף ע"א ע"א) חגיגת ארבע עשר יוצא בה ידי חובת שמחה, משמע שיש חיוב שמחה בחג הפסח. וכן משמע מהא דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ח ע"ב) שתאן לארבע כוסות בבת אחת ידי יין יצא, ידי ארבע כוסות לא יצא, וברשב"ם ידי יין יצא, משום שמחת יו"ט, חזינן שיש חיוב שמחה בחג הפסח. וכן כתב הרמב"ם בהלכות יום טוב (פרק ו הלכה י"ז): שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחיוב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלווים עליו שנאמר (דברים ט"ז) ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארים בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו. וכן בשו"ת חוות יאיר (סימן קע"ח) כתב שאין שמחה אלא בבשר ובפרט בי"ט של פסח.

והקשו התוספות בגמרא במסכת חגיגה (דף ח' ע"א) ובספר יראים (סימן קכ"ז), וכן בטורי אבן בגמרא במסכת חגיגה (דף ו'): מדוע יש חיוב שמחה בחג הפסח, הרי אינו כתוב בתורה חיוב שמחה בחג הפסח, רק

(תלמי ללום בביתו וקובותו יד וישם טוב סגנים וסגנות שם שלום אהל-לו אשר לא יקרת

אתה שתמיד רצית להנציח את קרובך ויקירך בצורה מכובדת הנצחה זו יכולה להיות שלך!

אנו נערכים להגדלת חדר השיעורים שיפוך והרחבת עזרת הנשים ובניית ארון קודש.

בוא ותהיה חלק בכל העשייה הרוחנית ושותף בכל הזכויות של לימוד התורה והתפילה ברכישת ובתרומה של אמה על אמה.

לפרטים נוספים הרב יוסף ויצמן: 052-8144488

הרב שמעון נעים: 058-7700681

ניתן לתרום ולסייע גם בביט במספר: 052-8144488 bit bit

בית המדרש "בית יוסף"
לפי רישון בית המדרש ד"ר יוסף
רחוב קרית יערים 32
גבעת זאב

יש לחקור האם בחג הפסח יש מצוה של ושמחת בחגך או דילמא כיון שאינו כתוב שמחה בחג הפסח ליכא חיוב שמחה?

כחג הסוכות, להכי כתב רחמנא בחג השבועות ובחג הסוכות למימרה דהאי כדיניה והאי כדיניה, עיי"ש מה שהאריך עוד בזה.

והקשו בילקוט (רמז תרנ"ד) ורבינו בחיי (פרשת ראה): מדוע בחג הסוכות וחג השבועות כתבה התורה בפירוש שיש חיוב שמחה, ומדוע בחג המצות לא כתבה התורה בפירוש, רק ילפינן מלימודים.

הילקוט שמעוני (פרשת אמור רמז תרנ"ד) מבאר: בשביל שמתו בו המצריים, וכן אתה מוצא כל שבעת ימי החג אנו קורין בהן את ההלל אבל בפסח אין אנו קורין את ההלל אלא ביום טוב הראשון ולילו, למה משום בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך, לא כתבה התורה בפירוש חיוב שמחה בפסח רק ברמז.

עוד מבאר הילקוט שמעוני (פרשת אמור רמז תרנ"ד): כיון דקימ"ל בגמרא במסכת ראש השנה (דף ט"ז ע"א) דבפסח נידונים על התבואה, הוא יום הדין, לכן לא כתבה התורה שמחה בפירוש, כך איתא בילקוט פרשת אמור (רמז תרנ"ד), ואע"ג דגם חג השבועות הוא יום הדין, כמבואר במשנה במסכת ראש השנה (דף ט"ז ע"א) דבעצרת נידונים על פירות האילן, וכן בחג הסוכות נידונים על המים, מ"מ עבר כבר דין, וזה לא תחילת דין לכן כתוב בו שמחה.

רבנו בחיי בפרשת ראה מבאר: ממני שבשני המועדים שהם שבועות וסוכות התבואה מצויה בהם אצל בעלי בתים, אבל בפסח לא נקצרה התבואה החדשה עדיין והישנה כבר כלתה.

קנה גביע מיוחד שימש רק "כוס של אליהו" האם חייב טבילה?

טעם נוסף יש להטביל את הכוס עכ"פ בלי ברכה, דלא גרע ממה שביאר הש"ד (שם ס"ק יא) את פסק הרמ"א שיש להטביל סכין שחיטה בלי ברכה אע"פ שאינו כלי סעודה, מפני שאפשר להשתמש בו לצורך מאכל. ואם כן ה"ה בענייננו, אפשר להשתמש בכוס זה גם לשימוש אחר.

ולמעשה נראה שיש להטביל כוס זה עם ברכה, מאחר והרבה נוהגים, שיהיה זה כוס של אליהו, משמש לקידוש ליום הפסח, דמכיון שנעשה ביום זה מצוה אחת, תיעשה בו מצוה נוספת של קידוש היום, ממילא נחשב הגביע לכלי סעודה, כי ממלאים בו יין לכוס של אליהו, ולמחרת שופכים ממנו לכוס של קידוש ולשתייה, והגביע דומה לקדירה שמבשלים בו מאכל, ולא אוכלים ממנו אלא מוריקים אותו לצלחת וממנה אוכלים, בכל זאת הסיר נחשב כלי סעודה כי מבשלים בו את המזון אע"פ שאח"כ אוכלים אותו מתוך צלחת, כך גם בענייננו מוזגים יין לגביע של אליהו, ומתכננים שיהיה זה שנעשה בו מצוה תעשה בו מצוה אחרת, דומה הגביע לסיר הצריך טבילה.

ויש להוסיף סברה נוספת שיתכן שלבסוף ישתמשו בכוס זה לשתייה, לכשימצא כוס יפה יותר, והרי כוס זה הוא כוס שראוי לשתייה. לכן נראה שצריך להטבילו בברכה.

האם בליל פסח אפשר לעשות קידוש בפלג המנחה מבעוד יום כמו שאפשר בכל שבתות השנה וימים טובים?

בכל השנה תפילת ערבית מוקדמת בכל יום

ומבאר הב"י את ההכרעה: "ומ"ש והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו וכו'. כן כתבו שם ה"ר יונה (יח: ד"ה דעבד) והרא"ש (סי' ג) וכן כתוב בספר אוהל מועד (שער התפלה דרך ב נתיב ב) בשם רבינו האי ואחר כך כתב בשם בעל השלמה שעכשיו נהגו על ידי הדחק שעושים פעמים כרבי יהודה ופעמים כרבנן שפיר דמי דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמקדים וקורא עכ"ל. וה"ר יונה כתב (שם) ועכשיו כיון שמנהגנו להתפלל תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה כרבי יהודה אלא לעשות הכול כרבנן מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכוונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבין ליה לחזור ולהתפלל עכ"ל."

"ועכשיו נהגו העולם להקל בכך ואע"פ שמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו מלהתפלל ערבית גם כן באותה שעה ואע"ג דהו תרי קולי דסתרן אהדי אפשר שסומכים על מה שכתב הרא"ש בריש ברכות (סי' א) לדעת רבינו תם, וז"ל: ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללים פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין קריאת שמע חשיבין ליה לילה כמו רבי יהודה והווי תרי קולי דסתרן אהדי והא דאמרין לקמן דעבד כמר עבד הכי פירושו לא איפסיקא הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה יעשה הכול כרבי יהודה או הכול כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם ויש לומר דלענין תפלה הקילו וכן כתב גם כן הרשב"א (ב. ד"ה ולענין). ואע"פ שלא נראו דברי רבינו תם להרא"ש ובסוף דבריו על מה שכתב רבינו האי שטוב להתפלל עם הציבור תפלת ערבית מפלג המנחה כרבי יהודה ממה

בחג השבועות וחג הסוכות כתוב חיוב שמחה בפרשת ראה, אם כן מנלן שבפסח יש נמי חיוב.

וישנם כמה מקורות לחיוב שמחה בפסח: תוספות בגמרא במסכת חגיגה (דף ח' ע"א) מבארים: הוקשו כל המועדות זה לזה, היינו מדאנתקשו בקרא בפרשת ראה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, ילפינן כמו שיש חיוב שמחה בחג הסוכות וחג השבועות ה"ה לחג הפסח.

היראים (סימן קכ"ז) ביאר: דילפינן גזירה שווה ט"ו ט"ו מחג הסוכות, כמו בסוכות יש חיוב שמחה, ה"ה בחג המצות.

עוד מבאר היראים (סימן קכ"ז): כיון דכתיב בפסוק שלש פעמים בשנה תחוג לי, וכתוב ושמתח בחגך, כל מתי שצריך להביא חגיגה תשמח, אם כן בחג הפסח שיש חיוב להביא חגיגה קרבן חגיגה יש חיוב שמחה.

אבל בטורי אבן בגמרא במסכת חגיגה (דף ו' ע"ב) הקשה על תרוץ זה: אם איתא דמושמתח בחגך נפקא לך כל מקום שיש חגיגה יש שמחה, א"כ כיון דכתב רחמנא שמתח גבי חג השבועות, למה ליה למהדר למכתב גבי חג הסוכות, תיפוק ליה מהא. ומתרוץ הטורי אבן: דאי לא כתיב רחמנא שמחה בחג הסוכות, הו"א דאין שמחה נוהג בסוכות, אלא יום אחד דומיה דשבועות, דהא ודאי אע"ג דיש לו תשלומים כל שבעה, ה"מ לענין ראייה וחגיגה, אבל שמחה הא ודאי אינו נוהג אלא ביום ראשון שהיא יו"ט, אבל שאר ימי תשלומים חול גמור הן, ולא שייך בהו שמחה, להכי כתב רחמנא שמחה בחג הסוכות למימרה שיהא נוהג כל ימי החג, וה"נ אי כתב רחמנא שמחה בחג הסוכות וגמר לחג השבועות מיניה, הו"א שנוהג בו כל שבעה

אדם שקנה לפני הפסח גביע מיוחד לליל הסדר בתור "כוס של אליהו", גביע זה לא ימש לשום דבר, ואף אדם בעולם לא ישתה ממנו, האם הוא חייב טבילה, כי אולי לא נחשב לכלי סעודה ופטור מטבילה?

מבואר בגמרא במסכת עבודה זרה (דף עה ע"ב) שרק כלי סעודה חייבים בטבילה, וכן פסק להלכה מרן בשולחן ערוך (יו"ד סימן קכ ס"א), ואם כן כוס זה שהוא מיוחד לכוסו של אליהו ולא שותים בו, אולי אינו צריך טבילה, משום שאינו כלי סעודה.

אמנם יתכן שהכוס צריך טבילה, דלא גרע מכלים העשויים לקיום, דהיינו שלא שותים מכלים אלו, אלא שומרים בהם את היין, ואח"כ מוזגים את השתייה לכלי סעודה, דהרי כתב הרע"א בגיליון השו"ע (שם) דיש אומרים שצריכים טבילה, יעו"ש.

אלא דאם נחייב אותו בטבילה מטעם זה, אי אפשר יהיה לברך על הטבילה, מכיוון דהוי ספק אם צריך להטביל כלים אלו, כמבואר שם. ויעויין גם בבית יהודה (יו"ד סימן נב) שדן בדבר צלוחיות שלא שתו מהם באופן ישיר, אלא מזגו מהם לכלים אחרים, והעלה דלא בעי טבילה מכיוון שהצלוחיות הוו ככלים העשויים לקיום, ולא לסעודה, יעו"ש.

עפ"י המחלוקת בין ר"י וחכמים בגמרא במסכת ברכות (דף כז ע"א), פסק הטור (או"ח סי' רלג): "וזמנה (=של תפילת המנחה) משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה דברי חכמים, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע והוא שעה ורביע קודם הלילה, ולא נפסק הלכתא בהדיא כחד מינייהו. ואסיקנא: דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו. שאם עשה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, דכיון דמחשיב אותו יום לענין תפלת המנחה אינו יכול לעשותו לילה לענין תפלת ערבית, וכן אם הוא עושה כר"י ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך לזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה." למדנו מדבריו של הטור שמכיוון שזו מחלוקת תנאים, נפסק בה שאדם יכול לעשות כאחד החולקים או כרבי יהודה ולהתפלל תפילת מנחה כל יום עד פלג המנחה (=שעה ורבע קודם צאת הכוכבים) ומיד אחר פלג המנחה להתפלל תפילת ערבית, או לעשות כחכמים ולהתפלל ערבית רק בלילה ולא לפני כן ואז יכול להתפלל מנחה עד שקיעת החמה.

ובאר הבית יוסף שנחלקו הטור והרמב"ם. לפי דעת הטור זמן מנחה הוא משש שעות ומחצה וכ"כ מדברי הרא"ש. אולם לפי הרמב"ם זמן מנחה הוא כנגד זמן הקרבת תמיד של בין הערביים שהוא בכל יום בתשע וחצי שעות וכן זהו זמן מנחה לכתחילה, ורק בגלל שבער פסח תמיד נשחט בשש וחצי שעות אף תפילת מנחה גדולה (מוקדמת) בדיעבד מתקבלת.

והרמ"א הוסיף: "ולדין במדינות אלו שנוהגים להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך; ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א)". ונראה שהרמ"א הוסיף שבמדינות אירופה שנהגו להקדים תפילת ערבית היה מן הראוי שלא להתפלל מנחה עד הלילה ובכ"ז יוצאים כשעת הדחק של השו"ע, וכדברי המשני"ב (לעיל).

ומרן בשולחן ערוך (או"ח סי' רלה ס"א) פסק להלכה: "זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו; ואם קראה קודם לכן, חוזר וקורא אותה בלא ברכות; ואם הצבור מקדימים לקרות ק"ש מבעוד יום, יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם, וכשיגיע זמן, קורא קריאת שמע בלא ברכות."

והרמ"א הוסיף: "ומיהו לא יחזור ויתפלל בלילה אף על פי שהצבור מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא א"כ הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות דאז לא מתחזי כיוהרה מה שיחזור ויתפלל (מרדכי ריש ברכות והגהות מיימוני פ"ג מהלכות תפלה ותרומת הדשן סי' א)."

נראה על כן שלדין בארץ ישראל אין להתפלל תפילת ערבית מוקדמת לפני צאת הכוכבים, כיון שאנו מתפללים מנחה עד שקיעת החמה ונוהגים כחכמים, וכיון שבדרך כלל (חוץ ממצבים מיוחדים) ניתן לאסוף את הציבור ולהתפלל בלילה.

תפילת ערבית מוקדמת בכל שבת

שיכול לאכול מיד ונפיק ידי סעודת שבת מכל מקום איכא למייסר לאכול קודם שיקרא קריאת שמע כדאמרין בריש ברכות (ד): לא יאמר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואח"כ אקרא קריאת שמע ויש לומר דכיון דאיכא רבואת דפסקי דמפלג המנחה ואילך הוי זמן קריאת שמע וכדכתב הרא"ש בריש ברכות (סי' א) אף על גב דמשום דאיכא מאן דסבירא ליה דלא הוי זמנה עד צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשך, מכל מקום לא מיקרי אוכל קודם קריאת שמע כנ"ל. ואם כן עולה מדבריו שאף קידוש וסעודת שבת התירו להקדים קודם צאת הכוכבים*, ומשמע מדבריו כאן שהיו קוראים את שמע וא"כ אף סומכים גאולה לתפילה אלא שלא היו יוצאים בכך י"ח לכל הדעות ולכן קוראים אותה בשנית אחר צאת הכוכבים.

בהמשך מביא מהטור (בסימן רצג) את דעת הרי"צ גיאת: "שכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללים ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בערב שבת ולא של מוצאי שבת בשבת". ומסיק הבי"י: "ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ודלא כמהרי"ץ ב"י גיאת."

אמנם המגן אברהם (סי' רסז ס"ק א) העיר שהכס"מ (הוא הבי"י) פסק שאין הבדל בין שבת לחול ולרבנן אף בערב שבת אסור להקדים ולהתפלל קודם צאה"כ. ומביא מתלמידי רבינו יונה שבער"ש מותר להקדים. ומסיק עפ"י בה"ג שלאחר שהגמרא הכריעה שדעביד כמר עביד מותר להתפלל בער"ש קודם צאת הכוכבים ואעפ"כ אין לעשות ביום אחד תרתי דסתרי, ולכן צריך להקדים תפילת ערבית קודם צאה"כ. ומביא המג"א טעם להקדמת תפילת הערבית בלילי שבתות: "ונ"ל לתת טוב טעם דהא תפלת ערבית נתקנה כנגד איברים ופדרים שמתעכלים בלילה ובשבת אסור ליתן דאמרין ולא עולת חול בשבת כדאי" בשבת דף ק"ד"

ולמסקנה נראה כמו שיטת המג"א שמותר להקדים תפילת ערבית בלילי שבתות וימים טובים קודם צאת הכוכבים, אולם ראוי להקדים תפילת מנחה קודם פלג המנחה באותו יום.

סעודת לילי שבת ויו"ט קודם חשיכה

"מקדימים להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד." וכן הטור (או"ח סי' רעא) פסק: "וכשיבא לביתו ימהר לאכול מיד."

ובאר הבית יוסף: "וכשיבא לביתו ימהר לאכול מיד – דתניא בפרק ערבי פסחים (קו). זכור את יום השבת [לקדשו] זכרהו על היין בכניסתו. ומפרש רבינו דהיינו לומר שתיכף שנכנס צריך לקדשו על היין וכן כתב

שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה, כתב מיהו נראה דהנהוג כך צריך ליהרר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב מכל מקום העולם סומכים על דעת רבינו תם."

נראה מן הדברים שאף שלכתחילה אין ראוי לנהוג כן, העולם נהגו באותו יום להתפלל מנחה אחר פלג המנחה ולהתפלל ערבית מיד לאחריה ולפני צאת הכוכבים, וסמכו על ר"ת שלענין תפילה הקילו אע"פ שק"ש של ערבית צריך לחזור ולאומרה בזמנה.

וכתב מרן בשולחן ערוך (רלג ס"א) לאחר שהביא שצריך לנהוג כחד מן התנאים סיים: "ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה; ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא. ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה."

היינו, שכיון שנהגו להתפלל מנחה עד השקיעה אין להתפלל ערבית קודם שקיעה ורק בשעת הדחק מותר להתפלל ערבית קודם שקיעה.

והמשנה ברורה (סי' יא) העיר: "ובשעת הדחק וכו' – ר"ל דאף אם דרכו תמיד להתפלל מנחה אחר פלג מ"מ יכול להתפלל תפלת ערבית ג"כ בזמן הזה, ומ"מ אין להקל בזה רק אם עכ"פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה דהוי תרתי דסתרי באותו יום גופא, וכ"ז אם מתפלל ביחיד, אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה ועיין לקמן בסימן רל"ה ס"א."

פסק הטור (או"ח סי' רסז) לגבי ערב שבת: "ונכנסים לבהכ"נ ומתפללים תפלת מנחה כמו בשאר ימות החול אלא שאין נופלים על פניהם ומקדימים להתפלל ערבית יותר מבשאר ימות החול כדאמרין (פסחים קה, ב) עיולי יומא מקדימים ליה, וא"ר יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריה (שבת ק"ח ע"ב) שהייתה יושבת בעמק ובעוד היום גדול היה נדמה להם ערב. ופירשו התוס' שמפלג המנחה ולמעלה יכול להדליק הנר ולקבל שבת בתפלת ערבית רק שימתין לקרות שמע עד עונתה שהוא צאת הכוכבים ואין בזה משום ובלבד שלא יקדים דאין זה הקדמה כיון שמקבל עליו השבת באותה שעה ומשהתפלל אסור במלאכה שהרי קיבל עליו השבת באותה שעה." ובאר הבית יוסף לגבי הקדמת הדלקת הנר שכן כתבו הראשונים.

ולגבי תפילה מוקדמת בערב שבת כתב: "מ"ש רק שימתין לקרות שמע עד עונתה. ובגמרא במסכת ברכות (דף כז ע"א) אמרין דרב צלי של שבת בערב שבת, וכתב הרא"ש (שם) על זה צלי של שבת בערב שבת מפלג המנחה ולמעלה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע בעונתה ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מכווין למצווה להוסיף מחול על הקודש לא חייש לסמיכה עכ"ל, וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפלה (ה"ז) וז"ל: ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת, לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקים בזמנה ובלבד שיקרא קריאת שמע בזמנה."

והיינו מרן הבית יוסף מביא מהרא"ש והרמב"ם שהיו מתפללים תפילת עמידה מוקדמת ללא ק"ש וברכותיה ואחר צאת הכוכבים היו קוראים את שמע. וכל זאת כדי לקבל את השבת מוקדם ולהוסיף מחול על הקודש. ולא העלו את בעיית הסתירה בין זמן מנחה לזמן ערבית.

מוסיף הבי"י: "וכתב הגאון מהר"י אבוהב ז"ל וזאת הקבלה יראה שיכול לקבל שבת ולאכול מיד כך נראה בפסקים שאומר בפרק תפלת השחר (רא"ש שם) ובריש פרק ערבי פסחים (סי' ב) שדווקא אכילת מצה הוא משתחשך דאיתקש לפסח אבל אכילת שבת נראה שיכול לאכול אפילו בזה הזמן עכ"ל, וכן כתב רבינו ירוחם בח"א (סו ע"ג). ואם תאמר אע"פ

מוסיף הבי"י (או"ח סי' רסז): "וזה"ל ספר אהל מועד (שער התפילה דרך ב נתיב ה', עיי"ש) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואם ירצה מקדש על הכוס, ומתפלל של מוצאי שבת בשבת, במה דברים אמורים לאחר י"א שעה פחות רביע ואם ירצה אומר הבדלה על הכוס וכן דעת הגאון רבינו והר"ם תלמידו וכן עיקר אע"פ שיש מהגאונים שאמרו שאינו מקדש ולא מבדיל עד הערב." וכן פירש מרן בשולחן ערוך (או"ח סי' רסז ס"ב):

וכן הביא הט"ו (או"ח סי' תעב): "כתב מהר"ל מפראג בכל ע"ש וי"ט שמוסיף מחול על הקודש ע"פ צריך שתהיה גמר הסעודה בליל דכתיב תלתא היום וחדא בלילה מדאורייתא וכשמפסיק מאכילתו קודם חשיכה לא יצא דאכילה צריכה דווקא בלילה". וכ"כ הבי"ח (או"ח סי' תעב) בשם מהר"ל.

וכך מסיק המג"א (סי' רסז ס"ק א'): "כ"י המ"מ אע"פ שמבעוד יום קידש או הבדיל מותר לו לערב לאכול בקידוש זה ולאכול ולעשות מלאכה בהבדלה זו, וזה דעת קצת מן הגאונים וכ"כ מן האחרונים וכדברי רבינו וכן עיקר עכ"ל. וכ"כ הבית יוסף (סימן ער"א) בשם רשב"א ובמרדכי פ"ב דמגילה כתב דמ"ד תוספ' שבת דרבנן אפי"ה יוצא משחשיכה בקידוש זה כיון דבשעה שמקדש יבוא אח"כ לחיוב דאורייתא ע"ש שהאר"י: וצ"ע דהא קטן אינו מוציא הגדול כמ"ש סי' קפ"ו ואע"ג שיבא אח"כ לדי חוב דאורייתא ע"ש ועמ"ש סי' רס"א ס"ב. כתוב בש"ח בשם ספר חסידים דמ"מ צריך לאכול בזית בלילה כדי לקיים ג' סעודות בשבת וכ"כ הבי"ח סי' תע"ב בשם ר"ל מפראג, אבל בתוס' ורא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבעוד יום וכ"כ הת"ח סי' א' וכ"מ בר"י ח"א וטעמא דאחר פלג המנחה חשיבין לילה ומ"מ טוב להחמיר."

וכך פסק בשו"ע הגר"ז (או"ח סי' רסז ס"ג): "כשם שאמרנו לענין תפלה כך אמרו לענין קידוש היום שיכול לקדש ולאכול מפלג המנחה ולמעלה אפילו אם לא התפלל ערבית עדיין ובאכילה זו שמבעוד יום יוצא ידי חובת סעודה אחת מג' סעודות שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוספת שבת נעשה אצלו כשבת עצמה לכל דבר) ויש מחמירים שימשיך סעודתו בלילה עצמו שיאכל בזית לפחות אחר צאת הכוכבים כדי שיקיים ג' סעודות בשבת עצמה דכיון שג' סעודות אלו למדום חכמים ממה שנאמר ג' פעמים היום אצל אכילת המן בשבת לפיכך צריך לאכול בעיצומה של יום ולא בתוספתו וטוב לחוש לדבריהם."

בעיה נוספת מעלה המגן אברהם (סי' רסז ס"ק ב'): "הקשה הרב"י הא קי"ל דאסור לאכול קודם ק"ש וי"ל כיון שקרא מבעוד יום מפלג המנחה ואילך אע"ג דאיכא מ"ד דצריך לחזור ולקרות משתחשך מ"מ רשאי לאכול קודם עכ"ל. ולא ראה מ"ש הרא"ש דרב קרא ק"ש אחר צ"ה ולא סמך גאולה לתפלה ומה שאכל קודם ק"ש היינו שהתחיל לאכול חצי שעה קודם זמנה וכ"כ ל"ח ועמ"ש סי' רל"ה: ועכ"פ הנוהגים להתפלל ערבית בע"ש מבעוד יום מ"מ כשיגיע חצי שעה סמוך לזמן ק"ש אסורים להתחיל לאכול דהם לא נפקי כלל בק"ש דיממה."

עולה מדברי המג"א שאם הזמן שרוצה להתחיל לאכול בו הוא חצי שעה לפני צאת הכוכבים אסור להתחיל בסעודה משום שחייב בק"ש של ערבית. ובאר זאת בביאור הלכה (סי' רעא ד"ה מ"ד).

וכ"פ בשו"ע הגר"ז (או"ח סי' רסז ס"ד): "(המתפלל ערבית בזמנה כל ימות החול ובערב שבת מתפלל מבעוד יום) (אע"פ שקרא גם קריאת שמע) אסור לו להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לצאת הכוכבים (אלא א"כ הוא שעת הדחק) (שיכבו הנרות עד הלילה) כמ"ש בסי' רל"ה (שהרי הוא לא יצא ידי חובתו כלל בקריאת שמע שקרא מבעוד יום)."

והוסיף הגר"ז בקונטרס אחרון (סי' רסז הערה א'): "המתפלל כו'. לאפקי ההמון שמתפללים מבעוד יום כל השבוע, ואין חוזרים וקורין בלילה ב' פרשיות כמ"ש המג"א סימן רל"ה, ואפילו המחמירים לקרות ב' פרשיות על מיטתם אוכלים מבעוד יום כמ"ש המג"א שם, משום דסומכים על דעת רש"י, וטעמיה דרש"י מבואר בט"ז שם סק"ג. והיינו דווקא מי שרגיל לעולם להתכוון לצאת בקריאת שמע שעל מיטתו לקרות ב' פרשיות, אבל המתפלל כל השבוע בצאת הכוכבים, שאינו מתכוון לצאת בקריאת שמע שעל המטה, אסור לאכול בערב שבת קודם קריאת שמע שבצאת הכוכבים מיד. ולזה נתכוון המג"א כאן. והוא הדין להותיקין שכתב המג"א שם שנוהגים לקרות בצאת הכוכבים כל השבוע, צריכים לזהר ג"כ בערב שבת."

הקדמת ליל הסדר קודם חשיכה

בגמרא במסכת פסחים (דף צט ע"ב) נאמר במשנה: "ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך". לכאורה המשנה לא באה לבאר את זמן תחילת הסדר אלא באה לאסור אכילה בין סמוך למנחה לבין תחילת הסדר כדי שיכנס לליל הסדר כשהוא רעב. אולם הראשונים פרשו זאת אף על חובת איחור ליל הסדר עד אחר צאת הכוכבים.

הרא"ש בפרק תפלת השחר (ברכות פ"ד סי' ו) ובריש פרק ערבי פסחים (סי' ב) דבשבתות וימים טובים יכול להוסיף מחול על הקודש ולאכול קודם שתחשך כדאמרינן בפרק תפלת השחר (כו): מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס, וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ט (היי"א) יש לו לאדם לקדש ערב שבת מבעוד יום אע"פ שלא נכנס השבת וכן מבדיל וכו' שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט: וכתב הרשב"א בריש פרק תפלת השחר (כו): ד"ה הא דאמר שמואל) בשם רבינו האי והראב"ד דהא דאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס מיד קאמר ואפילו קודם שתחשך ומותר לאכול בשבת על ידי קידוש זה. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (או"ח סי' רעא ס"א).

קידוש וסעודה קודם צאת הכוכבים מעוררים שאלה נוספת אותה מעלה האור זרוע (ח"ב, ה' ערב שבת סי' יד): "הקשה ה"ר יעקב דקורביל הקדוש זצ"ל דהואיל שתוספת שבת וימים טובים לפניהם דרבנן מעתה היאך אנו מקדשים קידוש שבת ואוכלים מבעוד [יום] ותו דפ' תפלת השחר אמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס וע"כ בעת האוכל ור"פ ערבי פסחים אמר שמואל אין קדוש אלא במקום סעודה מעתה אין נקדש ונסעוד סעודת שבת מבעוד יום שאינו שבת כ"א דרבנן ונצא י"ח מקידוש וסעודת שבת גמורה שהיא דאורייתא? וא"ת דלאחר שקיבלה אז הוא עליה דאורייתא כי מן התורה אנו חייבין לשמוע לרבנן, הא לאו מילתא היא דפרק מי שמתו בברכות בעי למיימר דנשים בבהמ"ז דרבנן ולא מפקו אחרים י"ח. ותו כדילף מתשבתו שבתכם סברה הוא למיימר דבין על התוספת שלפניה בין התוספת שלאחריה ילף."

האור זרוע מעלה את השאלה: הלא הקידוש והסעודה הם חלק ממצוות השבת ואם תוספת שבת מדרבנן איך הוא מקיים את מצוות השבת בזמן שחייב בו רק מדרבנן.

ומשיב האור זרוע: "וי"ל לפרש דלר' ישמעאל תוספת שבת וימים טובים קראי נינהו בין לפני בין לאחריה כמו שמשמע דתשבתו שבתכם מרבה בין לפני בין לאחריה וילף מינה שביעית נמי כדמסיק כ"מ שנאמר שבות. הלכך מסתבר פ"י הרב רבי יעקב דקורביל הקדוש ומיהו אף לדברי ה"ר שמשון תוספת שבת ויה"כ דאורייתא הלכך אתי שפיר שמתפלל של שבת בערב שבת ואתו נמי שפיר שאנו מקדשים על הכוס ואוכלים סעודת שבת מבעוד יום דהואיל וקבלה עליה הויא ליה שבת דאורייתא". ומוכיח את תשובתו מדברי הז"ל.

אולם בספר חסידים (סי' רסט) חלק וכתב: "מי שאכל מבעוד היום גדול בערב שבת כגון תיכף שיצאו מבהכ"ס ולא נראו ג' כוכבים כיון שמעוד יום גמר סעודתו יאכל לאחר צאת הכוכבים כדי שיעור שיברך ברכת המזון כדי לקיים מצות ג' סעודות בשבת, כי איך יעלה לג' סעודות מה שבעוד יום אכל ומה שאמרנו משעה שבני אדם אוכלים פתן בערב שבת לפי שאין לרבים נרות ארוכות כדי שיהיו דולקים להמתין לאחר צאת הכוכבים. ועוד אם היו מעכבים אכילתם לא היו מתפללים עד חשיכה ומצוה להתפלל מבעוד יום כדי שיקבל שבת להוסיף מחול על הקודש וכן ק"ש וברכותיה שדינם לאחר צאת הכוכבים (עד הלילה יניחו לצבור להתפלל מבעוד יום כי אם היו שוהים עד זמנם להתפלל היו אוכלים קודם ושוכחים ויראי שמים קורין לאחר צאת הכוכבים וברכותיהן וכן יאכלו עד כדי שיעור ברכה לאחר צאת הכוכבים בליל שבת." והעולה מדבריו שאמנם תפילה ואף קידוש סבור ספר חסידים שמותר וראוי קודם חשיכה, אבל צריך לאכול שיעור סעודה בשבת עצמה ולא בזמן תוספת שבת, ואין תוספת שבת כשבת לענין ג' סעודות.

והחיד"א בספרו ברית עולם העיר: "כיון שמבעוד יום גמר סעודתו יאכל לאחר צאת הכוכבים כדי שיעור וכו' – הקשה הרב עולת שבת דתוספות שבת דאורייתא וכיון דקבל שבת מבעוד יום אותו התוספות היו שבת ונמצא שסעד בשבת. ותירצו הרב אליהו רבא והרב תוספת שבת דג' סעודות נפקא לן מתלתא היום דכתיבי בקרא ולכך בעי שהסעודה תהיה בעצמו של יום ע"ש סימן רס"ז."

בניגוד להקדמת תפילת ערבית וקידוש בליל שבת שזכרה בש"ס, הרי אפשרות הקדמת ליל הסדר קודם צאת הכוכבים לא נזכרה במפורש בש"ס אולם היא רמוזה.

להניח לפניו. וא"כ ע"כ אין לומר האגדה (ההגדה) קודם הלילה ממש, והשינוי נמי אין כאן דרך כדי שישאל הבן ויגיד לו האב. וקידוש נמי הואיל וכוסו בכלל ד' כוסות מן הרמוזים בלשון גאולה במצה שהיא זכר לחירות, א"כ כולה צריכים שיהא לילה ממש."

עולה מדברי תרוה"ד שלא רק אכילת פסח מצה ומרור צריכים להיות לאחר צאת הכוכבים אלא אף קידוש היום, טיבול ראשון ואמירת ההגדה צריכים להיות לאחר צאה"כ, משום שהם חלקים חשובים של הסדר, וקשורים לכל מצוות הלילה. דברי הראשונים מובאים בבית יוסף (או"ח סי' תעב).

וכך פסק מרן בשולחן ערוך (או"ח סי' תעב ס"א): "ייהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך; ואף אם הוא בבית המדרש, יקום מפני שמצווה למחר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו, אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך". ובמשנ"ב (סי"ק ד ו-ה) הביא את טעמי הראשונים ודקדק שצאת הכוכבים הכוונה לאחריה ולא בבין השמשות.

אמנם הרשב"ץ בספר יבין שמועה (מאמר חמץ אות קלג) כתב: "ונראה שצריך ג"כ בברכת לאכול מצה שתהיה אחר צאת הכוכבים. וזוהי אין ספק. וגם שתיית ארבעה כוסות שצריך שיהיו כלם אחר צאת הכוכבים. ואין מנהג לדקדק בכוס של קדוש לפי שמוסיפים מחול על הקדוש". ויינו אף בליל הסדר נהגו להוסיף מחול על הקדוש ולהתחיל בסדר לפני צאה"כ, ולפי זה אף לגבי טיבול ראשון ותחילת הגדה היו מקדימים קודם צאת הכוכבים.

וכן החתם סופר בגמרא במסכת פסחים (דף צט ע"ב) כתב בחידושיו שאף קידוש וטיבול ראשון ומגיד יכול להיות קודם צאת הכוכבים ורק אכילת המצה ושאר הסעודה צריכים להיות לאחר שתחשך, וכתב: "ולע"ד דלאכילה דווקא קפדי עד שתחשך, אבל מ"מ יכול לקדש משתשקע החמה כמו בכל שבת וי"ט ויארץ בסיפורי הגדה עד שתחשך ואז יאכל". ומדייק כן מהסוגיה בפסחים. וקצת תמוה שלא הזכיר שחולק על תרוה"ד ופסיקת מרן השולחן ערוך.

בשו"ת משנה הלכות (חי"א סי' שעז) מסביר את דברי החת"ס שלא בא להורות הלכה אלא הסביר שמדינא דגמרא מותר להתחיל ולהגיע עד האכילות קודם צאה"כ, ורק חכמים הם שגזרו שלא יתחיל לפני כן, שמא אף האכילות תהייה לפני צאה"כ. אולם בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רז) סבור שזוהי דעתו הלכה למעשה של החת"ס.

המג"א (סי' תעב ס"א) והט"ז (או"ח סי' תעב ס"א) כתבו שאף הקידוש צריך להיות אחר צאה"כ. המג"א הביא זאת מתרוה"ד והט"ז כתב: "דמצה דומיה דפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והפסח אינו נאכל אלא בלילה והקידוש צריך שיהי' בשעת ראויה למצה". ומביא את דעת המהר"ל מפראג שבכל שבת וי"ט צריך לאכול לפחות כזית אחר צאה"כ, ומדגיש שלדעת המהר"ל אף הקידוש בליל הסדר צריך להיות אחר צאה"כ.

נראה למעשה, שבשעת הדחק, כגון חיילים היוצאים למארב וכד' מותרים להתפלל ערבית אחר פלג המנחה וקודם צאת הכוכבים, ולגבי התחלת ליל הסדר קודם צאת הכוכבים – אם הם דחוקים מאד בזמן מותרים להתחיל ליל הסדר קודם צאת הכוכבים ולסמוך על הרשב"ץ, אולם אכילת מצה ומרור חייבים לאכול אחר צאת הכוכבים, וכן קריאת שמע צריכים לחזור ולקרוא. ולגבי מקום שנוהגים להתפלל ערבית בערבי חגים קודם צאת הכוכבים בזמן שנוהג שיעון קיץ נראה שמותר להתפלל קודם צאת הכוכבים ולחזור ולקרוא שמע אחרי חשיכה אבל את ליל הסדר לא יתחילו לפני צאת הכוכבים, ולכן לפני הקידוש יקראו קי"ש כפי שכתב המג"א.

ולענין הלכה פסק מרן להלכה בשולחן ערוך (או"ח סימן תעב סעיף א'): יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך, אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך.

הקדמת תפילת ערבית של ליל הסדר

אכילת מצה של מצוה אלא בלילה, שנא' בערב תאכלו מצות". וא"כ הוא רשאי להקדים אולם לא יותר מדי מפני שאת הסדר חייב לעשות בלילה ולא ביום.

אולם בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רז) יצא לדון האם אמירת הלל בבית הכנסת צריך להקפיד ולאומרו אחר צאת הכוכבים דר"ת. ותורף דבריו הוא על מה נתקן ההלל בבית הכנסת. וכך כתב: ועכ"פ בליל פסחים אם אמירתו בשביל הנס, צריך לומר בזמן הנס כשודאי לילה. אמנם

התוספות (פסחים צט ע"ב ד"ה עד שתחשך) כתבו: "מקשים אמאי אצטריך עד שתחשך פשיטא, ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה, ואומר הר"י מקורב"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתינא בתוספתא: הפסח ומצה ומרור מצוותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור איתקשו לפסח, אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמרינן בגמרא במסכת ברכות (דף כז ע"ב) בפרק תפלת השחר: מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום."

ובתוספות ר"י בגמרא במסכת פסחים (דף צט ע"ב) כתב: "סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך אלו בכל יום תנן בפרק יציאת השבת עד שיתפלל והכא אע"פ שהתפלל לא יאכל עד שתחשך". משמע שאת התפילה בליל החג ניתן להקדים לצאה"כ, אבל את האכילה אין להתחיל קודם שתחשך.

וביתר ביאור כתב הרא"ש (פסחים פ"י סי' ב): "עד שתחשך תימה אמאי תנא עד שתחשך טפי מבערבי שבתות ובערבי ימים טובים דלא קתני אלא לא יאכל מן המנחה ולמעלה ותו לא? וי"ל דאתא לאשמעינן אף על גב דבשבתות ובשאר ימים טובים יכול להוסיף מן החול על הקדש ולאכול קודם שתחשך כדאמרינן פרק תפלת השחר (דף כז ב) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס בערב הפסח לא מצי אכיל עד שתחשך. וכן משמע (בירושלמי) [בתוספתא שילהי פ"ב] דקאמר פסח מצה ומרור אוכלים בבת אחת ומאימתי אוכלן משתחשך ותניא נמי לקמן (דף קכ ב) הפסח אינו נאכל אלא בלילה. ומצה איתקש לפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו. "וכן המרדכי (פסחים תוספת מערבי פסחים, רמז תריא) הביא את דברי הראשונים כמו שיטת התוספות.

עפ"י דברי הראשונים לא הובהר האם גם קידוש, טיבול ראשון ואמירת ההגדה צריכים להיות לאחר צאת הכוכבים או רק האכילות של פסח מצה ומרור.

ומובא במהרי"ל (מנהגים, סדר ההגדה, [ז]): "אמר מהר"י סג"ל פליאה נשגבה בעיני על מה שצריכים בע"פ להמתין עם הסדר עד הלילה. אי משום "בערב תאכלו" והא עדיין אף אם יתחיל שעה ויותר קודם הלילה, ע"י הקידוש וסיפור ההגדה יהיה לילה טרם שיאכלו מצה. וכ"ת משום שתיית הכוסות שצריכים נמי להיות בלילה דומיה דמצה, תקשה לך על שני כוסות האחרונים דלאחר אכילה יהיו ג"כ מחויבים לשתות קודם חצות כדרך מצה. וכן איתא מ"ד שרוצה להקיש ד' כוסות ומצה ונסתר מטעם זה. ואמר שנראה בעיניו טעמא משום שאכילת ירקות אתא למען שישאלו תינוקות, א"כ צריך להיות בלילה דכתיב בעבור זה (שמות יג, ח), בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, וכתיב והגדת לבנך (שם, שם) וההגדה בלילה היא. וכ"ת עדיין יתחיל מבעוד יום וע"י קידוש ימשך, די ש לך אדם שאין מאריך בקידוש. וטבול ראשון מיד אחר קידוש קודם סיפור הגדה. - היינו, המהרי"ל הסיק שמצד דין ארבע כוסות אין חיוב שיהיה בלילה אבל מצד הטיבול הראשון ומצות ההגדה הם צריכים להיות דווקא בלילה, ולכן אף הקידוש צריך להתחיל בלילה. והביא זאת החק יעקב (או"ח סי' תע"ב סק"ג).

ובתרומת הדשן (סי' קלז) שאל: "בערב פסח כשיוצאים מבהכ"נ בערבית עדיין יום הוא, שרי לקדש על הכוס ולהתחיל הסדר מבעוד יום או לאו? ועונה: "יראה דלא שרי למעבד הכי, דהתוסי ומרדכי ואשירי ריש ע"פ כתבו בשם הר"י דאורליני"ש (=אצלנו הר"י מקורב"ל), דאין מצות מצה ומרור אלא בלילה ממש. וא"כ אע"ג דקודם שיסיים האגדה (ההגדה) ויגיע לאכול מצה ומרור יהיה לילה ממש, מ"מ כוס של קידוש שהוא אחד מדי' כוסות גם אכילת שאר ירקות ויתר שינוי דעבדינא כדי שישאלו התינוקות, וכ"ש האגדה עצמה בעי נמי דליהוי בשעת שראוי לאכול מצה ומרור, דכל הני אמצות מצה ומרור שייכי, וגמרינן ודרשינן והגדת לבנך כו' בעבור זה לא אמרת אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ר"ל בשעה שראוי לאכול מצה ומרור, דהא מבעוד יום נמי היה יכול

בספר מנורת המאור (פ"ב תפילה הלכות חג המצות עמוד) מבאר כי בליל הסדר חובה להקדים את התפילה קודם צאת הכוכבים כדי שיוכל לשבת לסדר מיד צאת הכוכבים. וז"ל: "וימהר להתפלל, כדי שיאכל מיד כשתחשך, ובשביל שלא ישנו התינוקות, מפני שהתינוקות צריכים וחייבין בסדר ליל הפסח, כדי שיראו שנוי וישאלו. דתנן ערבי פסחים, סמוך לחשכה, לא יאכל אדם עד שתחשך וכו'. ואע"פ שבשאר שבתות וימים טובים יכול להוסיף מחול על הקדש, בפסח אינו רשאי, שאין זמן

הרשב"ץ והחת"ס שהובאו לעיל שאפשר אף להתחיל את הסדר קודם חשיכה. ומסיק שאם זה לא יגרום למחלוקת יש לקרוא את הלל של בית הכנסת לאחר צאת הכוכבים דר"ת. ואני בעניי הסקתי בספרי 'חבל נחלתו' (ח"ו סי' יד) עפ"י דברי הרשב"ץ והרשב"א שהלל של בית הכנסת נתקן עבור אלו שאינם יודעים לקרוא את ההלל בהגדה שהוא כנגד הלל של אכילת הפסח. ובעל המכתם והמאירי סברו שהוא הלל שנתקן על עשיית קרבן הפסח כבהקרת הפסח. אולם לא מצאנו להלכה שנאמר על נס יציאת מצרים בליל הפסח, ולכן נראה לי שאין צריך להחמיר לקרואו אחר צאת הכוכבים.

הקדמת תפילת ערבית ביו"ט שני של ליל הסדר (בחו"ל)

בלא ברכה מימר אמר אם אזכור בלילה בביתי אחזור ואברך כדי ונמצא שלא בירכתי לבטלה ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבעות למצווה. אבל כתב הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ז ה' כה) אם מנה ולא בירך יצא וכן עיקר ולפיכך צריך לזוהר מי ששאל אותו חברו כמה ימי הספירה שיאמר לו אתמול היו כך וכך שאם אומר לו היום כך וכך נמצא שכבר מנה ואינו יכול לחזור ולמנות בברכה ודווקא כשהגיע זמן הספירה דהיינו בין השמשות אבל אם שאל אותו מבעוד יום ואמר לו כמה יהיה לנו מהספירה זה הלילה יכול לומר לו כך וכך הם ואין בזה חשש עכ"ל. נראה שבכל מקרה בלילה השני אף למי שמקפיד לברך ספירת העומר סמוך לחשיכה אינו יכול להקדים בסמוך לפלג המנחה אלא צריך לברך בבין השמשות וסמוך לצאה"כ.

ופסק בשו"ע (או"ח סי' תפט) שזמן ספירה לאחר חשיכה אבל אם ספר בבין השמשות יצא י"ח ולכן המעוניינים להקדים בחו"ל תפילת ערבית ביו"ט שני של חג ראשון של פסח צריכים לאחר את ספירת העומר סמוך לחשיכה.

בדיעבד אם כבר גמרו להתפלל ערבית ועדיין לא הגיע זמן צאת הכוכבים דר"ת אפשר לסמוך על הראשונים שכתבו שנתקן לזכר ההלל שאמרו בשחיטת הפסח, עיין בספר המכתם פסחים קט"ז ע"ב שהמנהג היה לומר הלל בביהכנ"ס בער"פ בין מנחה לערבית זכר למקדש שהיו ישראל קוראים את ההלל בשעת שחיטת הפסח וכו', וכן במאירי שם דף קי"ז ע"א בביאור דברי הירושלמי, ושהברכה פוטרת את ההלל שבהגדה עיי"ש, והגם שממנהגנו לקרותו אחר ערבית נראה דנקטינן דאמירתו משום נס דיצי"מ, מ"מ אפשר לצרף את השיטות הנ"ל גם הא דלשיטת הגאונים הוי כבר לילה, ובפרט שכבר התפללו ערבית ועיין ביו"ד סי' קצ"ו ס"א ובשי"ך שמה, [ועי"ע להלן סימן רט"ו]. ומביא את דברי

ההקדמת תפילת ערבית לפני הסדר השני בחוץ לארץ ישנה בעיית ספירת העומר.

פסק הבית יוסף (או"ח סי' תפט): "ומה שכתב וזמן הספירה מתחילת הלילה ואפילו אינו לילה ממש אלא ספק חשיכה יכולים לספור. בסוף מסכת פסחים כתב הרא"ש (שם) ונראה דספק חשיכה יכול לברך ואין צריך להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון דהוי ספיקא דרבנן ועוד נראה דעדיף טפי סמוך לחשיכה משום תמימות. ומיהו התוספות כתבו בפרק רבי ישמעאל (סו. ד"ה זכר) דאינו נראה, והר"ן (כח. דבור ראשון) כתב רוב המפרשים מסכימים דספירת העומר השתא דליכא הבאה ולא קרבן אינה אלא מדרבנן בעלמא זכר למקדש ולפיכך אמרו בתוספות דכיון דמדרבנן היא טוב לספור ביום ראשון בספק חשיכה כדי שיהיו שבע שבתות תמימות לגמרי ואין זה נכון שיכניס עצמו בספק לכתחילה ואי משום תמימות אין להחמיר בתמימות בזמן הזה שהוא מדרבנן טפי מספירה דאורייתא אלא כל שסופר בלילה תמימות קרינן ביה."

ובהמשך הוסיף הבית יוסף: "כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' רמב) כתוב במחזור ויטרי (ח"א עמ') המתפלל עם הציבור מבעוד יום מונה עמהם

בטח שעתם לב שלכל רביעייה בליל הסדר, עסתתר לו איזה חמישי. יש ארבע לישונות של גאולה, אבל הלשון החמישי והבאתי אתכם אל הארץ, עתחבאת... יש ארבע כוסות, אבל הכוס החמישית כוס של אליהו עתחבאת... מדוע? כי החמישי עפשיך אתנו גם אחרי ליל הסדר, החמישי זו התוצאה שנישארת וצועדת אתנו קדימה. הלילה הפדהים כבר עאחורינו, אנחנו בעיצומו של החג, אבל האם יש עשיהו שלקחנו אתנו והוא עפשיך להיות אתנו?

מדוע אין חיוב לאכול ארבע מצות בליל פסח?

הכי נמי ארבע שבחים אלו של הוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי בעי ארבע כוסות לכן אין עושים זכר אלא ביין ולא במצות. ובבגדי ישע על המרדכי (ריש פרק ערבי פסחים) ביאר: שלכן כתב רש"י שני סברות, שמהסברה של ארבע לשונות לא הוה ידעין דבעינן ארבע כוסות יין, דהו"א שייקח ארבע מצות, לכן כתב את הסברה של ג' כוסות האמורות בפרעה והרביעי ברכת המזון, וסברא זו לבד נמי לא די משום כמה דברים, חדא דמאן לימא לן דיקח כנגדן מאחר דאינו דומין על גאולת ישראל ממצרים, ועוד דשמא לא ניקח אלא ג' עם ברכת המזון, ומנא ידעין שכוס ברכת המזון היא לחוד, אבל השתא שנשמע מארבע לשונות של גאולה דצריך ליקח ארבע, תיקנו חז"ל ליקח ארבע כוסות מאחר שהם נזכרים ג"כ אצל שום גאולה דהיינו גאולת יוסף שמכח פתרון חלום זה נתגדל ויצא מבית האסורים.

הגרש"ז אוירבאך זצ"ל מתרץ והובאו דבריו בספר שלמי מועד מכיוון שארבע לשונות של גאולה הם דרגות שונות בתחילה והוצאתי אתכם, ואח"כ ביותר והצלתי, עד שמגיע לדרגה הגדולה דהיינו ולקחתי, ע"כ תיקנו חז"ל דווקא יין, שכוס אחד לא משפיע עליו היין כ"כ, ואח"כ מוסיף, ואח"כ עוד יותר, אם כן הוא בדומה ממש לשונות של גאולה לכן תיקנו דווקא ביין, ולא בדברים אחרים.

איתא במשנה במסכת פסחים (דף צ"ט ע"ב) אפילו עני שבישראל לא יפתחו לו מארבע כוסות. וברשב"ם (שם) וכן בדבריו של רש"י הביאו בשם המדרש רבה בעיקר הטעם שתקנו ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה המבוארים בפרשת בא והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, וכתב רש"י בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ח ע"א): דמשום שלש כוסות האמורות אצל פרעה, ואחד צריך לברכת המזון לכן צריך ארבע כוסות. והקשו המרדכי בגמרא במסכת פסחים (דף צ"ט ע"ב) והחתם סופר במסכת פסחים (דף צ"ט ע"ב): מכיוון שעיקר התקנה של ארבע כוסות היא משום ארבע לשונות של גאולה, אם כן מדוע תקנו דווקא ארבע כוסות יין, הו"א ליה ליטול ארבע מצות נגד ארבע לשונות של גאולה? החתם סופר מתרץ: אטו תיקנו לאכול ולשתות כנגד ארבע לשונות של גאולה, אלא נגד ארבע לשונות תיקנו ארבע שבחים, והואיל ואמרינן בגמרא במסכת ברכות (דף ל"ה ע"א) שאין אומרים שירה אלא על היין, ומישום הכי תיקנו חכמים שקידוש והבדלה וברכת המזון ואירוסין ונישואין כולם תקנו על היין, וכן איתא בשאילתות (בפרשת תרו סימן נ"ד), ובשו"ת רשב"א (ח"ד סימן רצ"ה), ולא כשיטת התוספות בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ו ע"א) שכתבו טעם אחר מדוע מקדשין על היין

מדוע לא תיקנו חכמים שצריך לשתות חמשה כוסות בליל פסח נגד חמישה לשונות של גאולה?

וארא) שמכיוון שר' טרפון אמר שיש ענין להביא כוס חמישי לכן יש מצווה לעשות כדבריו, מכל מקום קשה מדוע לא פסקין שזה חיוב כמו הארבע כוסות כיון דהוא אחד מלשונות של גאולה.

בספר המנהיג סימן נ"א כתב: ש"והבאתי" אינו מן המניין של ארבעת הלשונות של גאולה, מכיוון שאינו מן הגאולות אלא בשורת הארץ. החתם סופר (פרשת שלח) מבאר ש"והבאתי" אינו מהמניין של לשונות הגאולה הוא מטעם שלא יאמרו שהתכלית הוא החמישי והבאתי אתכם

והקשו בספר המנהיג (סימן נ"א) והחתם סופר (פרשת שלח) לפי השיטות דתקנו ארבע כוסות משום ארבע לשונות של גאולה, מדוע לא תיקנו שיהא חיוב לשתות חמש כוסות דהא איכא חמש לשונות של גאולה, "והוצאתי" ו"גאלתי" ו"ולקחתי" ו"הצלתי" ו"הבאתי" ואכן בירושלמי איתא ר' טרפון היה מביא כוס חמישי נגד הבאתי. וכן כתב הראב"ד בספרו שו"ת תמים דעים (סימן רמ"ה דף כ"ג ע"ד), ובארחות חיים (הלכות ליל פסח אות ג'), ובדעת זקנים לבעל התוספות (בפרשת

אל הארץ שהוא תכלית כל, ויאמרו בחוץ לארץ אין מצוות, לכן לא תיקנו כוס זכר ל"הבאתי".

בספר דרש והעיון בפרשת וארא מבאר: שמכיוון שהכוהנים והלוויים לא נטלו חלק בארץ ישראל, לכן לא הוּא מקום לתקן כוס עבורם ד"הבאתי" אינו שייך להם, ומשום הכי לא פלוג וגם בישראל לא תיקנו, ואין לומר דגם ארבע כוסות יפטרו דלא הוּא בשעבוד, דהרי איתא במדרש רבה (פרק ה') ששבת לוי לא נשתעבד רק בפרך, אבל גם הם היו

יש לחקור מי שאין לו יין לכל הארבע כוסות האם ישנה הכוסות מה יש לו וכמו שבכל מצוה יש פוסקים דסבירא להו דחצי שיעור במצווה נמי מקיימים מצוה או דילמא כל הארבע כוסות מעכבים זה את זה וחדא מצוה היא ואם אין לו כל הארבע לא קיים המצווה כלל. הנה המהר"ל מפראג בספרו גבורות ה' (פרק מ"ט עמוד כ"ח) כתב אף על פי שכל הארבע כוסות מצוה בפני עצמה היא, מכל מקום אינם לגמרי מצות מחולקות ונפרדות, שאין לומר כלל שאם אין לו אלא שנים או שלשה כוסות צריך לשתות השנים או השלשה, אם כן אינם מחולקים לגמרי. וכן בגיליוני הש"ס בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ח ע"ב) הביא ראייה מרב שרירא גאון שסבירא להו שארבע כוסות מעכבים אחד את השני, ואם אין לו כל הארבע לא ישנה, ועייש מה שרוצה להביא ראייה

יש לחקור האם בליל הסדר מותר לשתות את הארבע כוסות על ידי קש ועדיף טפי כדי שלא יישפך על הבגדים או דילמא לכתחילה אסור לשתות את הארבע כוסות על ידי קש.

הנה רבנו יוסף חיים זיע"א הבן איש חי בספרו שו"ת תורה לשמה (סימן קל"ד) נשאל במי שיש לו איזה מיחוש בבשר השיניים והפה והלשון וקשה לשתות יין ושאר משקין כדרך העולם על כן בליל פסח רוצה לקדש על הכוס ואחר הברכה ירוק את היין שבכוס לתוך כלי אחר שעשוי כמו שפופרת כדי שיכניס פי השפופרת סמוך לבית הבליעה ממש ומשם יורד היין לגרון וככה יעשה בכל הארבע כוסות ושואלים הלכו בו אם יש בזה איזה פקוק לצאת ידי חובה בשתית הארבע כוסות בדרך זה או לא. והביא: דהרי דאיתא בגמרא במסכת סוטה (דף י"ח) לענין סוטה בעי רבא השקה בסיב מהו, בשפופרת מהו דרך שתיה בכך או אין דרך שתיה בכך תיקו, וכתבו התוספות ליכא למפשט מהא דאמר רבא בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ו) כרכן בסיב אף ידי מצה לא יצא אלמא אין דרך אכילה בכך דהתם מפסיק הסיב בין המצה ובין בית הבליעה, אבל הכא דלא מפסיק קא מבעי ליה. וכן הביא רבנו יוסף חיים זיע"א את מה שכתב המאירי בגמרא במסכת סוטה (דף י"ח) לענין השקאה של

איזה חיוב של סיפור יציאת מצרים יש בפסח בלילה יותר מכל השנה?

יש להקשות: מדוע צריך מצוה מיוחדת בליל פסח דיש חיוב סיפור יציאת מצרים, הא בכל לילה יש חיוב סיפור יציאת מצרים, עיין בגמרא במסכת ברכות (דף י"ב ע"ב).

בשו"ת בשמים ראש (סימן קע"ג), והמהר"ם שיק על המצוות (מצוה כ"א) כתבו: דבליל פסח צריך לומר דברי שבח כל איש לפי כוחו, והיינו דצריך להרבות בסיפור יציאת מצרים, משא"כ בכל הלילות, וכן כתב בפנים יפות (פרשת בא) דבע"כ צריך לומר דבליל פסח המצווה הוא הרבוי הסיפור, דאלי"כ מה ענין סיפור יציאת מצרים בליל פסח, הא בכל השנה יש חיוב, אלא ש"מ דהמצווה הוא הרבוי. אבל בפרי מגדים

תחת הלחץ של מצרים. ולפי זה יש לומר טעם: שנוהגים למזוג כוס ה' ואין שותים ממנו כמו שכתב החוות יאיר (ת"פ ס"ק ו') וקורין אותו כוס של אליהו, על פי מה דאיתא בסמ"ג דלעתיד לבא יהיה לכוהנים ולויים חלק בארץ וכן כתב הרשב"ם בגמרא במסכת בבא בתרא (דף קכ"ב ע"א) ושפיר שייך והבאתי לכל ישראל ויהיה אז שותים ה' כוסות, וזה כוס אליהו שיהא נוהג בעת שיבא אליהו ועושים היום זכר.

מי שאין לו יין לכל ארבעת הכוסות אלא רק לחלק מהכוסות האם יש ענין שישנה מה שיש לו?

מרשב"ם שכן יוצא, וכן משמע ברבנו דוד בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ט) שאינו יוצא ידי חובת ארבע כוסות.

אבל במגן אברהם (או"ח סימן תפ"ג ס"ק א'), וכן פסק המשנה ברורה (סימן תפ"ג) שאדם שאין לו אלא כוס אחד ייקח אותו לקידוש, דהא יש אומרים דברכת המזון אינה טעונה כוס, ואם יש לו שנים ייקח אחד לקידוש ואחד לברכת המזון, ובשו"ת שואל ומשיב (מ"ג ח"א סימן קכ"ו) נשאל מדוע לא ייקח את זה לכוס שני דהא קימ"ל אין מעבירים על המצוות, עייש מה שתיירץ ואם יש לו ג' ייקח אחד לקידוש, והשני יאמר הגדה עד גאל ישראל, ועל השלישי יאמר ברכת המזון. - משמע מדבריו שהארבע כוסות אין מעכבים זה את זה ואפילו אם אין לו אלא שלש חייב לקחת לפחות שלשה ובשלמה ממה שאמר אם יש לו כוס אחד ייקח לקידוש אין ראייה דהארבע כוסות אין מעכבות דהא לא גרע מכל יו"ט שצריך לקדש על כוס ובדאי שצריך ליקח הכוס לקידוש, וכן מהא דאמר אם אין לו יין אלא רק לשני כוסות שייקח אחד לקידוש והשני לברכת המזון נמי אין ראייה דלא גרע מכל ברכת המזון דיש אומרים שטעונה כוס, אבל מזה שאמר שמי שאין לו אלא שלושה שייקח אחד להגדה חזינן דסבירא ליה דארבע כוסות לא מעכב אחד את השני.

וכן כתב הרשב"ם בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ט ע"ב), וכן כתב הנצי"ב מוולוז'ין בספרו מרומי שדה שארבע כוסות אין מעכבים זה את זה ואם לו רק שלש כוסות צריך לקחת מה שיש לו. והביא ראייה: מהא דאמרין התם בגמ' דלכן מותר לשתות הארבע כוסות ואין בזה משום איסור סכנת זוגות, דארבעה כוסות תקינו רבנן דרך חירות כל חד וחד מצוה באפי נפשה היא, אם כן חזינן להדיה מדברי הגמרא שכל כוס היא מצוה בפני עצמה, ולכן אפילו אם אין לאדם יין לכל הארבע כוסות יקיים מה שיש לו.

האם מותר לשתות את הארבע כוסות עם קש?

סוטה צריך שישקנה דרך שתיה בכוס וכיוצא בו השקה בשפופרת או בסיב דקל שעשאו חלול הרי זה ספק אם דרך שתיה בכך או לאו לפיכך אם השקה כשר עכ"ל, ואם כן משמע דלכתחילה לא עבדינן הכי משום דאין דרך שתיה בכך ועל כן בנידון השאלה י"ל שלא יעשה כן לכתחילה ואם עשה ושתה בדרך זה יצא י"ח בדיעבד.

ובספר משנת אי"ש (עמוד ל"ג) הביא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצ"ל האם אפשר לשתות ארבע כוסות על ידי קש, והשיב היום זה דרך שתיה, ונשאל האם זה דרך חרות, אז ענה בלשון בתמיהה האם זה סתירת לחירות? ונשאל האם אדם חשוב לא ישתה בקש? ואמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל: איני חושב שזה פוגם בחירות אדרבה זה התפרקות כזאת, על כל פנים בדיעבד בוודאי יוצא ידי חובת שתיית ארבע כוסות, ואם אין צורך בקש לא ישתו בקש.

ולכאורה יש עוד סברה שלכתחילה אל לא לאדם לשתות ארבע כוסות בקש, על פי מה שכתב מרן בשולחן ערוך (או"ח הלכות פסח סימן תע"ב ס"ק ט"ו) ואין ליקח כוס שפיו צר כעין קלו"ג גלא"ז, מפני שלא יוכל לשתות רביעית כאחד.

איזה חיוב של סיפור יציאת מצרים יש בפסח בלילה יותר מכל השנה?

בפתיחה להלכות קריאת שמע דחה תרוץ זה: משום דכל הגדה הם דברי חז"ל, ואיך אפשר לומר דזה חיוב מן התורה לומר בליל פסח.

ועוד תרצו בשו"ת בשמים ראש (סימן קע"ג), ובפרי מגדים בפתיחה להלכות קריאת שמע, וכן בישועות יעקב (או"ח סימן ס"ז), ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן ט"ו): בבלייל פסח כתיב והגדת לבנך דהיינו הגדה בפה, ולא מהני הרהור בלב, אבל בכל השנה סגי בזכירה בלב כיון דילפינן מדכתיב למען תזכור וסתם זכירה הוא בלב, אבל במנחת חינוך (מצוה כ"א) כתב מדעת עצמו דליכא לתרץ כן, משום דבכל ימות השנה נמי אין יוצאים ידי חובה סיפור יציאת מצרים בלא אמירה בפה וכמו שכתב בשאגת אריה (סימן י"ג).

המנחת חינוך (מצוה כ"א) ביאר: בכל הלילות המצווה להזכיר בפני עצמו ולא להגיד לבנו, אבל בליל פסח המצווה להגיד לבנו. ובחידושי הגר"ח (על הש"ס) מבאר: שבליל פסח החיוב לומר בדרך שאלה ותשובה, מה שאין כן בשאר ימות השנה, וכן צריך להסביר טעמי המצוות, וכן מתחיל בגנות ומסיים בשבח.

עוד מתרץ הפרי מגדים בפתיחה להלכות קריאת שמע: שבכל ימות השנה החיוב אינו כתוב מפורש, אבל בפסח בלילה החיוב מפורש, ויש נפק"מ בין מצוה מן התורה שכתוב מפורש למצווה שאינה כתוב מפורש, כגון לענין הנשבע לבטל את המצווה דחל על דבר שאינו מפורש, וכן דמצווה המפורשת בתורה דוחה למצווה שאינה מפורש. הפרי מגדים (סימן תע"ט) מבאר: שבכל הלילות יצא אם הזכיר אפילו לפני צאת הכוכבים, אבל בליל פסח בעיני דווקא אחר זמן צאת הכוכבים.

האם בחג הפסח מותר להסתכל על חמץ דהרי חמץ אסור בהנאה?

שנהנים מראיית אימון ידי הסופר אסור. ומסיק: ומיהו מסתברא ודאי שאם עבר ולא ביערו שמותר לראותו, וכן עשיתי מעשה וראיתי, מטעם דחמץ שעבר עליו הפסח לא אסיר בהנאה אלא מדרבנן, ועוד דמראה אין בה מעילה ולא אסיר אלא מדרבנן, והשתה הווה ליה ספיקא בדרבנן ולקולא, ומיהו לענין ביעור יראה דמהיות טוב מחייב בעל החיטה לבעריה, ומשמע מדבריו שבוודאי חמץ גם באיסור חמץ מראה אסור. אבל בשו"ת קול אליהו (ח"ב או"ח סימן כ"ג) כתב שמה שאומרת הגמרא במסכת פסחים (דף כ"ו) קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, אבל איסור יש, לא אסור רבנן אלא בקדשים משום מעילה, ולא בשאר איסורי הנאה. וכן בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן ר"ל) כתב: לא מצאתי בשום מקום שיהיה דבר האסור בהנאה אסור בהסתכלות עליו, ובדרך משל שור הנסקל נאה, או ככר של חמץ נאה, לא מצאתי שיהיה אסור להסתכל עליו, ומה שאמרו חז"ל קול ומראה וריח אין בו משום מעילה, אבל איסורה איכא, אפשר דהיינו רק בהקדש אבל באיסור הנאה אחרת אין איסור.

יש לחקור האם יש איסור להסתכל על חמץ בפסח כיון דחמץ אסור בהנאה.

הנה איתא בגמרא במסכת פסחים (דף כ"ו ע"א) קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, אבל איסור יש, לפי זה לכאורה יש לאסור להסתכל על חמץ בפסח.

הנה בפרי חדש (או"ח סימן תסז ס"ט ד"ה נשאלתי) נשאל על גרעין חיטה אחת שלתתו במים וכתבו עליה פסוק ארץ חיטה ושעורה וגו' ושם הכותב ושם אביו באותיות מרובעות, ובעל החיטה מרוב חשיבותה כשמגיע פסח מניחה בקרן זוית מן השוק משומרת שלא ימצאנה שום אדם, ואחר הפסח הולך לאותו זוית שהניחה שם וחוזר וזוכה בה, האם מותר להסתכל בה או שהיא אסורה בהנאה. וכתב הפרי"ח: שהיא אסורה בהנאה מספק שאולי נתחמצה החיטה. והקשה הפרי"ח: הרי ליכא הנאה אלא הבטה בעלמא, ומה איסור יש לזכות בו אחר הפסח? ותירץ: דהרי איתא בגמרא במסכת פסחים (דף כ"ו) קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה, אם כן חזינן דאיכא איסורה, והכי נמי דכוותיה כיון

האם המסדר והעורך של הסדר צריך לומר מה נשתנה לאחר שבנינו שואלים אותו את השאלות?

ובחתם סופר בהגהותיו על השו"ע מעיר מדברי הגמרא על מה שכתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ח' הלכה ב') דהבן שואל ואומר הקורא מה נשתנה, משמע שהקורא ההגדה יאמר מה נשתנה, ובגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"א) משמע אם הבן שואל לא יאמר הקורא אלא עבדים היינו ומניחו בצ"ע. ומו"ר הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן רל"ו) מביא בשם הגר"ח דהבן שואל על שינוי הלילה, וגדול אומר כל שאלות מה נשתנה כדי שתהא הגדה בדרך תשובה לשאלה, וזו כוונת הרמב"ם "ואומר הקורא", דאומר כן הארבע קושיות כדי לקיים ההגדה בדרך תשובה לשאלה שהיא מעיקר דין "סיפור יציאת מצרים" שסיפור הוא בדרך שאלה ותשובה. ולענין הלכה: כתב הרמ"א (סימן תע"ג): כשהבן או האשה שואלת, אין צריך לומר מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים.

יש לחקור האם מסדר הסדר צריך לומר מה נשתנה אחרי שבנינו שואלים אותו את השאלות או דילמא מסדר ההגדה אינו צריך לומר את המה נשתנה?

איתא בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"ב) אביי הוה יתיב קמיה דרבה, חזא דקא מדלי תכא מקמיה, שעקרו את השולחן אמר להו, עדיין לא קא אכלינן, אתו קא מעקרי תכא מיקמן עדיין לא אכלנו ומדוע אתם כבר עוקרים את השולחן אמר ליה רבה פטרנן מלומר מה נשתנה. וברשב"ם (שם) כתב דתניא לקמן חכם בנו שואלו, ואם לאו שואל הוא לעצמו מה נשתנה, וכיון ששאלו לנו מה נשתנה, אין אנו צריכים לומר מה נשתנה אלא להשיב על דבריו של בנו לפי שהשתעבדנו במצרים אנו עושים כל הדברים הללו. ולכאורה מדברי הגמרא הזו משמע להדיה שהאבא אין צריך לומר מה נשתנה אחרי שבנו שאל אותו.

האם כשהסבא מספר לנכדיו את סיפור יציאת מצרים עדיין חלה חובה על האב לספר?

וכן כתב בשיבולי הלקט (סימן ר"ח דף ק"א) וז"ל: והוא הדין דבקריאת הגדה יכול להוציא אחרים בקריאתו ויוצאים ידי חובתו. וכן כתב רבינו אליהו מלונדריש בפסקיו למסכת פסחים (עמוד קנ"ב) וז"ל ונראה שהמסובים אין אומרים הגדה, ורק מי שעושה הסדר אומר הגדה, וראיה לזה מהא דפריך בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"ב) על רב אחא שאמר סומא פטור מהגדה, מדרב יוסף שהיו אומרים הגדה בביתם, ואם איתא שהמסובים היו אומרים הגדה, מאי פריך מרב יוסף ורב ששת, אלא ודאי שלא היו אומרים הגדה כי אם רב יוסף ורב ששת ומוצאים את אחרים. א"כ לפי כל הני שיטות יוצא האב מצות סיפור יציאת מצרים כששומע מאביו שיוצא בשומע כעונה, שנוקטים להלכה דמהני.

יש לחקור מי שהולך לעשות את הסדר אצל אביו ונוסע עם בניו האם צריך נמי לספר להם סיפור יציאת מצרים או דילמא נפטר מלספר כשאביו מספר דהיינו הסבא.

ראשית דבר יש לחקור האם במצוות סיפור יציאת מצרים יוצאים ע"י שומע כעונה דהיינו אם שומע אחד מספר הוא כאילו הוא עצמו סיפר. הנה בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן י') כתב תשובה לבעל שו"ת רבינו אליהו מזרחי ונדפס בשו"ת רא"ם סימן מ"ב, ומובא בכנסת הגדולה סימן תע"א, ועיין מה תמה הגאון בעל זרע אמת בספר שבח פסח דיני מגיד (אות ב') דס"ל דבסיפור יציאת מצרים אמרינן שומע כעונה, וכתב ע"ז מהר"ם אלשקר דכיון דמצוות סיפור יציאת מצרים המצווה היא ההגדה בפה שכתוב והגדת לבנך לא אמרינן שומע כעונה.

אבל הפוסקים: נקטו להלכה שמהני שומע כעונה בסיפור יציאת מצרים ואם אחד שומע סיפור יציאת מצרים מחברו יצא ידי חובת סיפור ודווקא ששומע מבר חיובה, כן כתב החתם סופר (או"ח סימן ט"ו). וכן כתב המנחת חינוך (מצוה כ"א) וז"ל: והנה זה ברור כמו בכל מצוות התלויה בדבור אחד מוציא חברו כמו ברכת המזון וכדומה הוא הדין כאן אחד מוציא את חברו, ואפילו אם יצא מוציא כמו בכל מצוות חיוביות רק צריך שיהא מחויב בדבר דבלאו הכי אינו פטור. והמנחת חינוך מביא ראייה: מהא דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"ב) רב יוסף ורב ששת אמרו ההגדה והוציאו את בני ביתם, ופריך בגמ' דאם סומא פטור איך מוציא אחרים, ש"מ אם היא מחויב בדבר שפיר מוציא.

מדוע המרבה לספר ביציאת מצרים משוכח הרי יש איסור להרבות בשבחי של הקב"ה?

איתא בהגדה וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משוכח.

הקדוש ברוך הוא את אבותיינו הרי אנו משועבדים, ממילא עשה לנו הנס, לכן המרבה לספר משובח, וכן בסוף ההגדה שאומרים ואותו הוציא כו' לפיכך אנחנו חייבין כו'.

בהגדת דברי שאול לבעל השואל ומשיב, והחיד"א בהגדה שמחת הרגל תרצו: ע"פ מה שכתב מרן הבית יוסף אורח חיים (סימן קי"ג) וז"ל: מצאתי כתוב בשם הרא"ה בגמרא במסכת ברכות (פ"ה עמ' צ"ז) אף על גב דשתיקוהא מעליותא כלפי שמיא, הני מילי באדכורי שבחא בדידה דרחמנא כגון אדיר ונורא ואמיץ דאנן לית לן דעה לאדכורי שבחיה, אבל לספר נפלאותיו וניסיו וגבורותיו כל המוסיף הרי זה משובח וזהו כל ספר תהילים ותשבחות הצדיקים, והנה כאן נצטוינו להרבות בניסים ונפלאות לזה בא לומר שכל המרבה לספר הרי זה משובח, עוד מתרץ השואל ומשיב בספרו הגדת דברי שאול: ע"פ מה שכתב ברבינו יונה שם בברכות דדוקא בתפלה אסור, אבל חוץ לתפלה מותר, לפי זה אתי שפיר.

בהגדת ברכת השיר ביאר: ע"פ מה דאמרין בגמרא במסכת עירובין (דף י"ח ע"ב) אין אומרים שבחו של אדם בפניו אלא מקצת שבחו, א"כ בכל השנה כשהקב"ה כביכול אינו בפניו שאז אומרים כל שבחו, אמרין דא"א לומר כל שבחו לכן מוטב שלא יוסיף כלל שלא יחשב שזה כל שבחו, אבל בליל הסדר שהקב"ה יורד והרי זה כביכול בפניו שבה אומרים מקצת שבחו, לכן יכולים להרבות בשבחים, כי בכל מצב יחשב מקצת שבח.

מדוע המרבה לספר משובח הרי זה חיוב גמור להרבות בסיפור יציאת מצרים?

שצריכים לעסוק בהלכות הפסח עד חצות וכו', והוא משום דרבי אליעזר לטעמיה דאכילת מצה עד חצות כדאיתא בגמרא במסכת ברכות (דף ט' ע"א) ומ"מ הרי במעשה שהביא המגיד עסקו גם המה כל הלילה, ואפילו ר"ע דסבירא מצות אכילה כל הלילה, ומשום הכי תניא בתוספתא שלהי פסחים חייב אדם לספר יציאת מצרים כל הלילה, מ"מ אין החיוב אלא עד עמוד השחר, והרי עסקו עד זמן קריאת שמע של שחרית וא"כ המרבה הרי זה משובח, והיינו שהביא המגיד ראייה מאותו מעשה.

הגר"ש אורבאך זצוק"ל בספרו הליכות שלמה לפסח (פרק ט' ע"מ רס"ו) ביאר: שבערב פסח החיוב הוא לעסוק עד שתחטפנו שינה בענינה ומהותה של יציאת מצרים בכלילות, והא דאמרו כל המרבה היינו להרבות בפרטי גוף סיפור הדברים והמורעות שאירעו בזמן גלות וגאולת מצרים.

מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל ביארו על פי היסוד המובא בחסדי דוד על התוספתא בגמרא במסכת פסחים (פרק ל): שהחיוב הוא לספר הוא עד שתחטפנו שינה, ומי שבשעה שתחטפנו השינה מעורר את עצמו להמשיך עליו אמרין וכל המרבה הרי זה משובח.

ועוד נראה לבאר: ע"פ מה שכתבו המפרשים דהרי זה משובח קאי על הקב"ה שכשמרבה לספר הרי זה משבח את הקב"ה, לפי זה לא קשה דמי שמרבה לספר ומקיים את החיוב שלו הרי זה משובח הקב"ה.

מדוע אסור לאכול ולשתות אחר האפיקומן כדי שישאר טעם מצוה בפיו והרי כבר ממילא אין טעם מצוה שהרי שותים עוד

שני כוסות יין?

ומתרץ המהר"ל: שאני התם דמצווה הם, וכן כוס ה' בוודאי יש בו מצוה וכיון דהוי מצוה שפיר, אבל שאר שתיה אסור דהכול מפיך טעם המצה חוץ מן המים שהמים אין בהם טעם כלל, וכיון שאין בהם טעם אינו מוציא טעם מצוה ומותר.

ויש להקשות: איך מותר להרבות בסיפור יציאת מצרים, מאי שנא מהא דאיתא בגמרא במסכת ברכות (דף ל"ג ע"ב) ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר האל הגדול הגיבור והנורא והאדיר והעוז והיראי החזק והאמיץ והוודאי והנכבד המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה, סיימתניהו לכולהו שבחי דמרך, למה לי כולי האי אנן הני תלת דאמרין, אי לאו דאמרניהו משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה, לא הוינן יכולים למיימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת, משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו, א"כ מאי שנא דבסיפור יציאת מצרים מותר להרבות כמה שיותר?

בדרך פקודין (מצות עשה כ"א חלק המעשה ס"ק ה') ביאר: שלא שייך לומר בזה סיימתניהו לכולא שבחא דמרך, כיון שנצטוינו לספר הכול, על כרצך נצטוינו לחקור ולדרוש ע"י פסוקי התורה הנסים והנפלאות, וידוע דכח הבשרי קצר מלהשיג כל הנפלאות והניסים אשר התנוסס השי"ת עמנו, ואי אפשר לומר שנצטוינו לספר הכול, על כרצך נצטוינו לחקור ולדרוש ע"י פסוקי התורה הנסים והנפלאות עד מקום שיד שכלינו מגיע, על כרצך זה המצווה עלינו על כן כל המרבה לספר הרי זה משובח.

השפת אמת (פסח תרמ"ז), וכן כתב המהר"ל (בגבורת ה') ביארו: שהטעם שכאן מותר להרבות, כי למי שנעשה לו הנס וכן במקום ובזמן של הנס מותרים ומחויבים להלל ולשבח, ולפי שאמרנו ואלו לא הוציא

כתב מרן בשולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח (סימן תפ"א) ומקור דבריו של מרן בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה.

יש להקשות: על הא דאיתא בהגדה וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, משמע שאין זה חיוב דאם הוא חיוב לא היה שייך לומר משובח, דמדינא חייב לעשות כן, שהרי מי שאינו מקיימו מקרי רשע? הנצי"ב מוולוז'ין בספרו הגדת אמרי שפר: אע"ג דיש חיוב לספר עד שתחטפתו שינה, מכל מקום אין הפירוש בלי הפסק שהרי צריך לאכול וכדומה, אלא בשעה שאפשר לספר הרי זה מקיים מצות עשה, וכל מה שמרבה להכין השעה שיהא אפשר לספר יותר הרי זה זריז ומשובח.

עוד מתרץ הנצי"ב מוולוז'ין בספרו הגדת אמרי שפר: דאפשר לפרש מרבה יותר מזמן החיוב, ולא דמי לאוכל מצה אחר זמן דהתם ודאי אין שום מצוה, ואדרבה אי מכווין לשם מצוה עובר על בל תוסיף, משא"כ סיפור יציאת מצרים אפילו בכל יום איכא מצות זכירת יציאת מצרים, והרי גם לזה המצווה אין שיעור אלא שיוצאים בזכירה כל שהוא, ומ"מ אפשר להרבות הזכירה כמו שיוצאים ידי חובת מצוה בזכירת, ומכל מקום כל זמן שאוכל לשם מצוה הרי זה מצות עשה, א"כ אפשר להרבות בסיפור יציאת מצרים יותר מזמן חיוב, תדע שהרי ר"א וראב"ע סבירה ליה מצות אכילת מצוה עד חצות, והיינו דתניא במכילתא שלהי פרשת בא ר"א מנין אתה אומר שאם הייתה חבורה של חכמים או תלמידים

כתב מרן להלכה בשולחן ערוך (או"ח סימן תע"ח) אחר אפיקומן אין לאכול שום דבר. וטעם הדבר: כדי שישאר טעם מצוה בפיו.

והקשה המהר"ל בספרו גבורות ה' (פרק ס"ה): מדוע אסור לאכול ולשתות אחר אכילת האפיקומן כדי שישאר טעם מצוה בפיו, הרי כבר מימלא אין טעם מצוה שהרי שותים אחר אפיקומן עוד ב' כוסות יין של ארבע כוסות, אם כן כבר נסתלק הטעם של אפיקומן?

האוכל מצוה בכפיה האם אינו מברך ברכת הנהנין, ברכת המצוות וברכה"ז?

משנה הר"ן הטעם דאמרין המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה, ואם כן ש"מ דחשיב הנאה ואם כן למה לא יברך עליו.

האליה רבה (סימן ר"ד) מובא בשעה"צ (סי"ק ל"ח) מבאר: דאע"ג דחשיבא אכילה, לענין לצאת ידי המצווה, אבל לחייבו ליתן הודאה על זה אחר אכילתו אפשר דלא שייכך, כיון שאנסוהו על זה. ולפי דברי האליה רבה יוצא חידוש דאף על גב דמקיים המצווה מי שכפאו אותו לאכול מצוה, אבל ברכת הנהנין אינו מברך כיון שזה היה בכפיה.

הישועות יעקב (סימן תע"ה סי"ק ז') מבאר: דכיון דדבר מצוה הוא אמרין דמסתמא נתרצה אחר כך על זה, וכמו שכתב הרמב"ם סברתו לענין גט מעושה. וכתב בשער הציון (סימן ר"ד סי"ק ל"ח) שהנפקה מינה בין התירוץ הוא לענין ברכת המזון, שלפי התירוץ השני צריך שם גם

איתא בגמרא במסכת ראש השנה (דף כ"ח ע"א) כפאו פרסיים ואכל מצוה יצא.

וכן כתב להלכה מרן בשולחן ערוך בהלכות פסח (או"ח סימן תע"ה ס"ד): אכל מצוה בלא כוונה, כגון שאנסוהו עכו"ם או לסטים לאכול, יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצוה, אבל אם סבור שהוא חול, או שאין זו מצוה, לא יצא.

והקשו המגן אברהם (או"ח סימן תר"ד סי"ק כ') ובאליה רבה (שם) ובפרי חדש, וכן בישועות יעקב (סימן תע"ה סי"ק ז'): אם כן איך פסק הרמ"א בהלכות ברכת הפירות (או"ח סימן ר"ד) אם אנסוהו לאכול או לשתות, אף על גב דהחייך נהנה ממנו אינו מברך עליו, הואיל ונאנס על כך, והרי חזינן דאנסוהו ואכל מצוה יצא, וכתב הבית יוסף בשם המגיד

המצווה אינו ענין להודאה דברכת הנהנין, נראה דגם לענין ברכת המצוות אמרינן דלא מהני הריצוי אלא לגוף המצווה אבל לא שייך להודות על כך כיון דהיה על ידי אונס וכפייה, וכיון שכן צ"ע למעשה אם יברך על אכילת מצה.

ובמגן אברהם (סימן ר"ד) כתב: דמכח מה שנפסק להלכה ולמעשה שאם כפאוהו ואכל מצה יצא השמיט הבית יוסף את ההלכה שהאוכל באונס אינו מברך, דכיון דחזינן דיצא המצה, אף על גב דהוויא באונס, אם כן הוא הדין דמברכים. אבל ברמ"א פסק שאין מברכים.

מדוע בסדר בליל הסדר חילקו את ההלל לשנים ולא תיקנו לאומרה בפעם אחת?

הגאולה העתידה למעני אעשה ועל זה אנו מתחילים שפוך חמתך אל הגויים שאנו מתחננים לפניך על העי"ל שישפוך חמתו על הצוררים שאכלו את יעקב ואכלוהו ויכלוהו ואת נווהו השמו והוא בהמ"ק שנחרב בידם פעמים וכל זה אנו אומרים על כוס ארבע שרומז לגאולה העתידה, ועליו אנו אומרים הלל הגדול. ואין לחוש על ענין שאינו גומר את ההלל ואנו חולקים ומסתייגים דעתנו כל כך בין זה לזה דכיון שאמרנו אותו בב"ה וברכנו עליו וגמרנו אותו כדן וכשורה יצאנו בו ידי חובה ואין אנו צריכים לגמור אותו פעם אחרת על אותו הדרך אלא כדי לעשות המוטל עלינו על הארבע כוסות וא"כ אין לחוש על הסח הדעת ומטעם זה אין אנו צריכים לברך עליו בבית כי כבר יצאנו ידי חובתנו בבית הכנסת.

המהר"ל בספרו גבורות ה' (פרק ס"ב) מתרץ: כדי שיהיה נאמר ההלל על פסח והמצה ויהיה ההלל כולל עליו לפניו ולאחריו ובוזה נאמר ההלל על פסח, ואילו היה לפניו או לאחריו הכול לא היה נראה שההלל הוא על הפסח, ועכשיו לנו אכילת מצה במקום פסח ולפיכך יש לחלק ההלל קודם הסעודה ואחר הסעודה. וכיון שכן ראוי לעשות אין האכילה הפסק, ולפיכך יש לנו לברך בתחילה ולא אחר הסעודה כי הסעודה אינה הפסק שכן הוא המצווה אין כאן הפסק כלל, דלא גרע מן גביל לתורא דלא הוי הפסק כיון דצריך להאכיל לבהמתו קודם שיאכל ולכן לא הוי הפסק, הכי נמי הסעודה לא הוי הפסק שכן תקנו שיהיה ההלל נאמר על פסח ומצה ודי בברכה שברך בתחילה וכך המנהג והוא נכון, דכיון דתקנו רבנן להפסיק בסעודה חזו רבנן דלא הוי הסעודה הפסק ואם כן למה לא יברך עליו בהתחלה.

ובאשל אברהם (מהדו"ת סימן תע"ז) תירץ: שחלקו הראשון של ההלל הינו בכלל סיפור יציאת מצרים, לכן יש לאומרו בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו, דהיינו קודם הסעודה, ואילו חלקו השני של ההלל אין בו סיפור יציאת מצרים, ולכן אפשר לאומרו לאחר הסעודה, אף בשעה שאין מצה ומרור מונחים לפניו.

כן לברך ברכת המזון אחר אכילתו, מה שאין כן לתירוץ הראשון שאינו צריך לברך ברכת המזון לאחר אכילתו.

ומור"ר הגרש"ז אוירבאך זצוק"ל בספרו הליכות שלמה (פסח פרק תשיעי עמוד רצ"ב) כתב: כפאוהו ואוכל מצה, אף על פי שיצא, יש להסתפק אם מברך ברכת על אכילת מצה.

ובדבר הלכה (שם ס"ק צ"ב) הסביר את הספק דהן אמנם לפי התירוץ השני מסתבר שהריצוי מהני גם לענין ברכת הנהנין ושפיר מברך את שני הברכות לפני אכילת המצה, ואף דלולא הכפייה לא היה אוכל מכל מקום כיון ד סוף נתרצה מברך, אבל להאליה רבה דמה שיצא ידי

והקשו בספר סדר היום (סדר ההגדה וכוונתה) ובאשל אברהם (מהדו"ת סימן תע"ז), והמהר"ל בספרו סדר גבורות ה': מדוע בסדר בליל הסדר חילקו את ההלל לשנים ולא תיקנו לאומרה בפעם אחת כמו בכל פעם שתיקנו לומר הלל שאומרים בפעם אחת?

בספר סדר היום (סדר ההגדה וכוונתה) מתרץ: שמה שראוי לחלק את ההלל חלק מנו עם ההגדה קודם סעודה וחלק אחר הסעודה בכוס ארבע אפשר לתת טעם לדבר שהוא מפני שישאלו התינוקות כי כמה שנויים נעשים הלילה הזה מפני כך וזה ג"כ עמיהם.

עוד מתרץ בספר סדר היום (סדר ההגדה וכוונתה) וכן הלבוש (אוי"ח סימן ת"פ): שענין חלק אחד מדבר בענין יציאת מצרים כמ"ש בצאת ישראל ממצרים וכו' הים ראה יגוס וכו' ועל זה אנו אומרים אותו עם ההגדה על כוס שני שכולו ענין יציאת מצרים, אבל חלק הב' של ההלל מדבר בגאולות העתידות כמו שנאמר "לא לנו ה' לא לנו" וכו' וכה"א על

יש לחקור האם מותר לשבת בפסח על שק של חמץ או דילמא אסור דחמץ אסור בהנאה?

הנה בפרי מגדים במשבצות זהב (סימן תמ"ה סק"ז) כתב: פעם אחת הלכתי לטייל בחול המועד פסח, ובאתי לרחיים היו מונחים שם שקים מלאים חמץ, ורציתי ליישב עליהם כעין שרשיפא, ואמרתי צ"ע כי חמץ עכו"ם אסור בהנאה. והביא ראיה: מהא דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף כ"ז ע"ב) דאסור לשבת על עצים של איסורי הנאה, חזינן דשייבה על איסורי הנאה חשובה הנאה.

והקשה הפמ"ג דהרי בגמרא במקום אחר משמע שאין זה נחשב הנאה באיסורי הנאה: דהרי איתא בגמרא במסכת ביצה (דף ג' ע"ב) אין סומכים כרעי המטה, בביצה שנולדה בשבת, אין מטלטלים אותה לא לכסות בה את הכולי ולא לסמוך בה כרעי המטה, הא לאו הכי אם לא היו צריכים לטלטל את הביצה שרי, וקשה לפי השיטות דמוקצה אסור בהנאה איך מותר? אלא ש"מ דלא נחשב הנאה. ודוחה: דלשבת על איסור הנאה מותר כיון שמוקצה כזה לא אסרו שם, מה שאין כן בחמץ כה"ל, דהוי מהתורה, ודאי הנאה חשיב.

ואולי אפשר לומר עוד ממה דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף מ"ה ע"ב) כופת שאור שייחדה לשייבה בטלה, אין ראה שמוותר לשבת, דהרי כתב בחידושי הרי"מ בגמרא במסכת פסחים (דף ל"ט ע"ב) דלכן כופת שאור שיחדו לשייבה מותר אף דחמץ אסור בהנאה מ"מ בטלה כיון שאינו ראוי.

מי שיש לו כמה בנים האם יש חיוב לספר לכל אחד מהבנים או שמספיק לספר לבן אחד?

אבל בדעת תורה (אוי"ח סימן תמ"ה) וכן בספר נפש חיה (סימן תס"ו) הקשו עליו: מדברי התוספות בגמרא במסכת פסחים (דף כ"ח ע"א ד"ה ותנן) שהקשו דיש לעיין איך מותר לפורר חמץ לרוח הרי נעשה זבל ומגדל צמחים, ותרצו משום דכתיב בחמץ לא יאכל ואינו אסור אלא כדרך הנאה, וכי האי גוונא לאו דרך הנאה היא, ואם כן גם השק אינו עומד לשייבה, והוי שלא כדרך הנאות, כמו שחלב על גבי מכתו נחשב לשלא כדרך כי חלב לא עשוי לכך, וגם חיטים לא עשויים לשייבה.

ונראה כי בדברי התוספות צ"ע וכי שלא כדרך הנאה הויא היתר לכתחילה רק מלקות ליכא אבל איסור דרבנן איכא כך מבואר בריטב"א בגמרא במסכת קידושין (דף נ"ו ע"ב) אם כן מדוע מותר, ובמשנה למלך בהלכות יסודי התורה (פרק ה') וכן ר' אלחנן וסרמן הי"ד בספרו קובץ שעורים על מסכת פסחים (אות קכ"ח) כתב שמדברי התוספות יש ללמוד דשלא כדרך הנאה הויא היתר לכתחילה, אבל דוחה דאפשר דכוונת התוס' היא שאינו איסור תורה בחמץ שלא כדרך הנאה ועל כן לא אסרו רבנן דקא סברי זה וזה גורם אסור אלא באיסור תורה ומשום הכי בעי"ז דאיכא איסור תורה בשלא כדרך הנאה חששו, אבל בחמץ דליכא איסור תורה לא חששו, ועוד דהא דקאמרי רבנן אף היא נעשה זבל חששה בעלמא היא ולא באיסור תורה, אך פשט דברי התוס' שכתבנו ואינו אסור אלא כדרך הנאה מורה באצבע דס"ל דליכא איסור כלל, על כל פנים על הפרי מגדים זה כבר לא קושיא דאפשר דסבירא ליה דשלא כדרך אע"ג דאין לוקים מכל מקום איסור דרבנן איכא.

להוציא הדברים בפיו, כדי שיתעורר לבו בדבר, כי בדבור יתעורר הלב, לפי הנ"ל אפשר לומר דדי אם מספר לבן אחד, דכיון דסיפר לאחד כבר יתעורר הלב.

אבל לפי מה שכתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ז'): מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, משמע דהטעם הוא משום חינוך הבנים, לפי זה מסתבר דיש לו חיוב לספר כל בניו ואינו די במשה שסיפר לאחד.

מדוע יושבים כשמברכים ברכת על אכילת מצה הרי ברכת המצות צריך לברך בעמידה?

מו"ר הגרש"ז אורבאך זצוק"ל (הליכות ארחות הלכה או"ח הערה 352) מבאר: לפי שכל הלילה הוא מיסב דרך חירות, לכן יכול לשבת אף בעת ברכת על אכילת מצה.

ובשפת אמר על הגמרא במסכת מגילה (דף כ"א ע"א) כתב ליישב ע"פ מה שכתב הפני יהושע בגמרא במסכת מגילה (דף כ"א) דהא דברכת המצות מעומד, ה"מ במצות שצריך לעשות מעומד, לא עדיפה הברכה וצריכים לעשות מעומד, אבל במצות שגוף המצות עושים מיושב אפשר לברך הברכה נמי בישיבה, לפי זה אתי שפיר, דכיון דעצם אכילת מצה מקיימים בישיבה, אם כן הברכה אפשר נמי בישיבה, ועיין במור וקציעה (או"ח סימן ח'), ובמגן גיבורים (שם), ובפמ"ג. ואולם בשפת אמת תמה על חילוק זה: וכתב דמסתמא דירושלמי משמע דבכל אופן ברכת המצות בעמידה ואינו תלוי במצוה ומניח קושיא זו בצ"ע, ועיין שדה חמד כללים (פאת השדה מערכת ב' סימן כ"ט).

האם מי שאינו מקבל על עצמו עול תורה אינו יכול להיות בן חורין אמיתי?

וכמו שמובא בזוהר הקדוש ההפרש בין עבד לבן, והבן הוא ממהר לעשות רצון אביו מאהבת חוק הטבעי לא בעבור שום תשלום גמול או מיראה רק כי כן הטבע להיות הבן נמשך אחר אביו ובמעלה ההוא נקרא בן חורין.

עוד כתב התפארת שלמה: דהנה באשר היצר הרע מושל על האדם הנה נעשה עבד לו וסר למשמעתו בכל אשר יפתנו חלילה וזהו נקרא בחינת עבדים לעבדים. והתורה אמרה כי עבדי הם ולא עבדים לעבדים, אבל העוסק בתורה לשמה הוא הנקרא בן חורין כמאמרם ז"ל אבות (פרק ו' משנה ב') אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, וזה שאנו מבקשים לשנה הבאה נה"י בני חורין כמו בשעת מתן תורה במעלה העליונה, כמ"ש רז"ל חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות על הלוחות.

איך יכול להיות שבלי פסח חוששים לסכנה יותר משאר השנה הרי ליל שמורים הוא?

הרא"ש בשם רבינו יונה מתוך: רגילים כל השנה שאוכלים חזרת בלא חרוסת ואינם חוששים לקפא דרך טיבול שני שהוא של מצוה הזהירו חכמים שלא יהא בו חשש סכנה.

בלקט יושר (חלק א או"ח עמוד קנ"ב ענין ד') מתוך: שמא אחת למאה פעמים תבוא סכנה ממנה, והיה גנאי למצווה, ולכן חסה בליל פסח אוכלים עם חרוסת משום קפא, ובכל השנה אוכלים אותו בלא חרוסת אע"כ שזה חשש רחוק ובאמצע השנה אין חוששים מה שאין כן לצורך מצוה חוששים אף בחשש רחוק כדי שלא יהא בזיון למצווה.

מו"ר הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות (כרך ה' סימן שצ"ט) מתוך: כיון שנוגע לכל ישראל ובוודאי במשך הזמן יש מי שיסתכן חוששים יותר.

מתי יש מצווה לאכול מצה בערב פסח?

התוספות ישנים (ד"ה שמגיעו) דכיון שמגיעו רק כפול אין בזה מצוות אכילה לגמרי – ולכן הצנועים משכו את ידיהם. ומאידך לגבי אכילת מצה בערב פסח כתב הפרי מגדים (בסימן תע משבצות זהב סק"א) שלפי דעת הרמב"ם יש איסור גם בחצי כזית, כדי שיהא היכר באכילת הלילה, ואם כן צריך עיון איך יאכלו הכהונים את לחם הפנים בערב פסח – והרי איסור של אכילה בערב פסח יש כאן, ומצווה של אכילת לחם הפנים אין כאן?

וייתכן שכונת התוספות ישנים היא: שרק מצווה לגמרי אין בזה, אבל מצווה קצת יש – והיא דוחה את איסור אכילת מצה בערב פסח.

איך יתכן שלכתחילה אדם לא יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?

יש לחקור האם מצות והגדת לבנך זה לכל אחד מבניו ואם יש לו כמה בנים יש לו חיוב לספר לכל אחד מהבנים או דילמא המצווה של והגדת לבנך די שמספר לבן אחד.

ולכאורה נראה לומר דתלוי בטעם המצווה של סיפור יציאת מצרים, דהנה בספר החינוך (מצוה כ"א) כתב וז"ל: וענין המצווה, שיזכור הניסים והעניינים שאירעו לאבותינו ביציאת מצרים, ואיך לקח האל יתברך נקמתנו מהן, ואפילו בינו לבין עצמו, אם אין שם אחרים, חייב

כתב מרן בשולחן ערוך (או"ח סימן תע"ה ס"ק א') שכאשר אוכל המצה של מצוה מברך ב' ברכות, על אכילת מצה, והמוציא לחם מן הארץ.

והקשה הפרי מגדים (בפתיחה להלכות ברכות ס"ק י"ח): מדוע מברכים ברכת על אכילת מצה בישיבה, הרי כתב הבית יוסף (או"ח סימן ח') בשם הירושלמי, וכן כתב המגן אברהם (או"ח סימן ח') שאת ברכת המצות צריך לברך מעומד, אם כן מדוע מנהג העולם שמברכים בישיבה?

הפרי מגדים מתוך: מכיוון שברכת על אכילת מצה, דומה לברכת הנהנין, לכן יכול לברכה בישיבה כמו ברכת הנהנין. ויסוד זה כבר כתב בספר האשכול (ריש סימן כ"ג) שכתב דהא דקימ"ל ברכת המצות בעמידה, היינו ברכות המצות שאין בהן הנאה, אבל ברכות הנהנין כאכילת מצה וסוכה וקידוש והמוציא וברכת המזון אין צריך, ולא ראינו מימינו מי שיברך מעומד.

כתוב בהגדה השתא הכא לשנה הבאה בארעה דישאל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין.

וכתב בתפארת שלמה כמה דרכים נפלאים מדוע היום אנחנו עבדים ובעוה"י נהיה בני חורין:

בתפארת שלמה (פסח) כתב: נראה לפרש כפל הלשון הזה, דהנה עתה בזמן הגלות בעוה"י אנחנו נחשבים בבחינת עבדים למקום ב"ה כי אין לנו התגלות אור אהבת השי"ע על עמו שימוש לבבינו אליו לעבדו מתוך אהבה ותשוקה הראויה בעריבות נעימות עבודת השי"ע לדבקה בו רק כל עצמינו נחשבים עפ"י הרוב בבחינת עבד הנוטל פרס מרבו, ועל זה כבר הזהיר התנא אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אבל לעתיד לבא כאשר יתגלה מהרה כבוד מלכותו וראו כל בשר יחדיו כי פי ארבע דבר, אז נעבדנו בבחינת בן ואז נהיה נקראים בנים למקום,

אומרת הגמרא במסכת פסחים (דף קט"ו ע"ב) אמר רב פפא חזרת צריך לשקועיה בחרוסת, משום קפא.

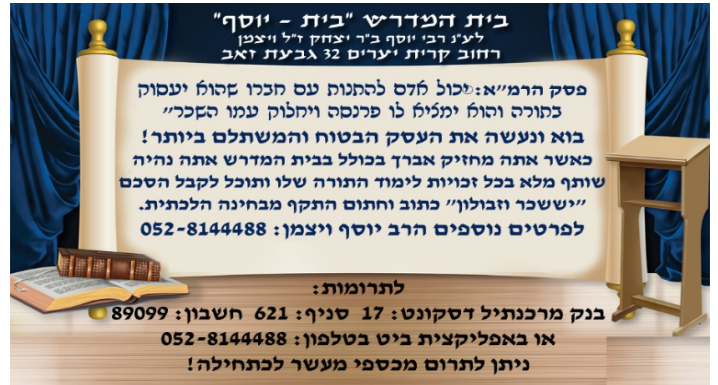
וברשב"ם שם כתב שני פרושים מה זה קפא: א. ארס שחזרת יש בו ארס כדרך הבצלים והלכך צריך נטילת ידיים לטיבול ראשון כדלקמן שהרי נוגע במשקים כשמשקע את החזרת בחרוסת. ב. ור"ח פירש קפא תולעת דתניא בתרומות התולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא שבירק יבחושים שבחומץ ושביין מותרים סיננס במסנתת אסורים דכיון דפריש ממקום רביתיה הוי ליה כשרץ השורץ על הארץ ועיקר.

הרא"ש בגמרא במסכת פסחים (פרק י') מקשה: מדוע בליל פסח טובלים החזרת בחרוסת משום חשש סכנה, ומדוע בכל השנה אין חוששים לזה?

הגמרא במסכת פסחים (דף נח ע"א) וכן רש"י (בד"ה בזיכין) ותוספות (בד"ה וקעבדין) אומרים שמחלקים לחם הפנים בערב פסח שחל בשבת.

והנה בשו"ת אבני נזר (סימן שפ) דמשום חביבות מצווה בשעתה מצווה לאכול מבעוד יום, ודוחה איסור אכילת מצה בערב פסח, שאין איסורו רק משום ביטול ופגם המצווה שבערב. וכן כתב המשך חכמה בפרשת אמור (ד"ה ביום השבת) שאוכלים לחם הפנים בערב פסח שחל בשבת, או משום דהוה מצוה עשירה, כיון שאין משתמשים לשם מצה. או משום שחביבה מצווה בשעתה.

ויש לעיין, שהרי הכהנים בבית שני כן קיבלו את לחם הפנים בשיעור של פול, וכמו שמבואר בגמרא במסכת יוצא (דף לט ע"א) וכתבו

כתב בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן עג ה"ד במג"א סימן תקמח סק"ח) שאונן בליל הסדר אם אינו הולך לקבור את מתו בלילה, חייב בכל

המצוות הנהוגים בלילה זה כמו אכילת מצה ומרור, ושתית ד' כוסות, אך הגדה כיון שיש בה אריכות ומדרש פסוקים היה ראוי שיאמרם אחר לפניו, והוא ישב וישמע מפיו. אמנם אם הולכים לקבור את המת בלילה זה יש לו כל דין אונן ופטור מכל המצוות גם בליל יו"ט. ועל סמך דברים אלו פסק המגן אברהם (סימן תקמח) שאונן בליל יו"ט אסור בדברי תורה. ועיין בגשר החיים (פרק יח אות יב).

אמנם לעניין הלכה יעויין במשנה ברורה (סימן עא ס"ק יא) שפסק שאונן בליל יו"ט אסור בדברי תורה, אבל מאידך בסימן תקמ"ח (ס"ק כא) הביא את דברי הדגול מרבבה ובגדי ישע הסוברים שכיון שאין לו דין אונן אז הוא מותר בדברי תורה. ובשער הציון (ס"ק טז) כתב שמפני קושיית הדגול מרבבה הוא לא העתיק את דברי המהר"ם שלא יאמר בעצמו את ההגדה. אם כן למעשה פסק המשנה ברורה שמותר לכתחילה לאונן לומר את ההגדה בעצמו, אכן בדברי תורה יש מקום להחמיר, דהרי בסימן תקמ"ח הביא בזה מחלוקת, ובסימן ע"א סתם לאיסור בדברי תורה.

האם מותר לצום בליל הסדר? מתי קרה בהיסטוריה שצמו בליל הסדר?

ב"ליקוט שמעוני" (אסתר רמז תת-רנ"ו) מצוי נוסח נרחב יותר של חילופי הדברים ביניהם: "ענה מרדכי ואמר לאסתר: "איני יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה מ"ח ניסן ועד יומין י"ח דלא למספד בהון, את אמרת גזור תענית בי"ד ובט"ו ובי"ז, שקרב עומר התנופה, שלחה ואמרה ליה: 'אתה הוא זקן של ישראל, אם אין ישראל בעולם - מה המצוות יפים, אם אינם - למה תורה?'" (יש להוסיף כאן את קושייתו של רבי יהונתן אייבשיץ, בעל "יערות דבש" על דברי הגמרא. "ויעבור מרדכי - שהעביר יום ראשון של פסח בתענית; והרי רבותא יותר גדולה שביטל את ישראל מקיום מצוות מצה ומרור וכו', ואולם האחרונים מתרצים כי באמת אכלו בליל הפסח כזית מצה כדי שיעור מצות מצה, לקיים מצווה זו, אולם כיון שלא אכלו ככותבת, יש בכך משום עינוי, שכן שיעור עינוי ביום הכיפורים, הוא ככותבת הגסה).

האם צריכים להקנות את המצות לאורחים בליל פסח?

(דף ל"ח ע"א), וכן בגמרא במסכת סוכה (דף ל"ה ע"א) אי"כ לא בעינן דיהא לכם ממש שצריך להקנותו, ודי במה שנתן לו רשות לאכול אף דלא נתכוין לזכות ממש בזה, מ"מ יוצא בה. ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן קע"ב) כתב לתרץ: דהא דאין העולם נוהרים להקנות המצה, ע"פ מה שכתב במקור חיים (סימן תנ"ד) דהא דקימ"ל (א"ח סימן תנ"ד) שאינו יוצא במצה גזולה, אין הטעם משום דבעינן לכם מהתורה, דכיון דלעיסה קנאו קנין גמור מטעם שינוי, אי"כ הוא שפיר לכם, וכיון דקימ"ל בלע מצה יצא, הוא הקנין שפיר קודם עשיית המצווה, והוא כגזל קמח ועשאו מצה דיצא, אלא טעמא דאינו יוצא משום דהוא מצוה הבאה בעבירה, ואף דקני ליה משעת לעיסה וכל היכא דקני קודם עשיית מצוה לא שייך ביה מצוה הבאה בעבירה, מ"מ כיון דלעיסה צורך אכילה הוא שפיר מצוה הבאה בעבירה, אבל לענין לכם מקרי שפיר לכם אע"פ שלעיסה צורך אכילה, לפי זה אי"ש מה דאין מקפידים להקנותו לאורח, דכיון דמרשהו לאכול אין פה מצוה הבאה בעבירה והוא שפיר לכם דקנייה בלעיסה.

אפה מצות לשם מצת מצוה האם מותר לו לאכלם ביום חול המועד?

כתב המשגיב (ס"ק כב) שהזמנה לגוף המצווה כגון ציצית שופר לולב סוכה נר חנוכה, אפילו עשאו לכך לא מיתסרי, דהזמנה לאו מילתא היא, ומותר להשתמש בהו חול אף בלי תנאי. אך נראה שמשני טעמים לכתחילה אין ראוי להשתמש עם המצות לצורך חול, א. שהרי דעת הריטב"א בגמרא במסכת סוכה (דף ט ע"א) שגם בציצית שהוא גוף המצווה, הזמנה מילתא היא, ב. מכיוון שכתב בספר חסידים (סימן תתפח) שאע"פ שאמרו הזמנה לאו מילתא היא, במקום שאוכל לקיים דברי אביו הסובר שהזמנה מילתא אקיים, כי כל מה שאדם מחמיר על עצמו במקום דלא סתרי אהדדי, על זה לא נאמר 'הכסיל בחושך הולך'.

אדם המקדש על חמץ בפסח משום פיקוח נפש, האם יאמר בקידוש 'חג המצות'?

בשו"ת איש מצליח (ח"ב סימן כז) נשאל כעין שאלה זו, ואמר שיש ללמוד זאת מסוכות, כשירודים גשמים מקדשים בבית, ואפילו למחמירים בליל ראשון, מ"מ בליל שני לכו"ע מקדשים בבית, ובקידוש מזכירים את יום חג הסוכות, והפוסקים לא ערערו שיש כאן תרתי

בתענית אסתר - בגזרת המן להשמיד להרוג ולאבד, כמפורט במגילת אסתר (ד' ט"ז) בדבריה אל מרדכי: "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן, ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום, גם אני ונערותי אצום כן" ומרדכי נענה לה. "ויעבר מרדכי, ויעש ככל אשר ציותה עליו אסתר". אותם תעניות חלו בימי הפסח, וכך דרשו חז"ל: "ויעבור מרדכי - שהעביר יום ראשון של פסח בתענית" - (מגילה ט"ו ע"א). (אף המן נתלה בו ביום, זכר לדבר - "וישבות המן ממחרת"), ובפרקי דרבי אליעזר נאמר במפורש כי שלוש ימי התענית החלו ביי"ג בניסן, והיום השלישי לתענית היה יום ראשון של חג הפסח. כאשר מרדכי העיר לה לאסתר על הכרזת התענית: "והלא בהם יום ראשון של פסח" - שאסור להתענות בו. שלחה לו: "אתה ראש לסנהדרין ואתה אומר דבר זה, אם אין ישראל - למי הפסח, מיד שמע מרדכי והודה לדבריה".

יש לחקור האם יש חיוב להקנות את המצות לאורחים בליל פסח כיון דבמצה בעינן לכם, וכל דבר דלא נותן לו לגמרי שיהא שלו, לא מקרי לכם כמבואר בגמרא במסכת נדרים (דף מ"ח) וסתם בעל הבית אינו נותן לאורח לגמרי את האוכל רק נותן לו רשות לאכול. והנה כתב בשפת אמת בגמרא במסכת סוכה (דף ל"ה ע"א) ד"ה אתיא לחם) וז"ל: צריכים ליהדר במצה של מצוה שיהא המצה שלו דווקא, ולאורח על שולחן בעל הבית צריך ליתן לו הבעל הבית המצה במתנה ולא סגי מה שהרשהו לאכול דצריך להיות שלו ממש שיוכל למכרו ולהקדישו דמתנה שאינו יכול להקדישו לא שמה מתנה כדאיתא בגמרא במסכת נדרים (דף מ"ח) והעולם אין נוהרים בזה, אכן אפשר דהעולם סומכים על שיטת הראש שהתיר לקדש בטבעת שאולה דאדעתא דהכי יהיב לה באופן שתוכל להתקדש, אי"כ הי"ה הכא אדעתא דהכא יהיב ליה שיוכל לצאת בו, אי"כ מסתמא נתן לו לגמרי. ובאמרי בינה על הלכות פסח (סימן כ"ד) נמי תמה על מה שמכו העולם שלא להקנות לאורח, הא לא הוא לכם, וכתב כיון דלא כתיב ממש לכם במצה, רק ילפינן מגזירה שווה מחלה כמבואר בגמרא במסכת פסחים

אדם שטרח ואפה שלש מצות בהידור רב, כדי שהוא ובני ביתו יאכלו מהם את הכזיתים בליל הסדר, ולצאת בהם ידי חובת אכילת מצה, והנה לאחר כמה ימים, באמצע הלילה נעשה רעב, ולא היה לו מה לאכול בבית, ולכן רצה לאכול את אחת המצות, והסתפק האם יש בזה קצת קדושה כיון שאפאם לשם מצות מצוה, ואין ראוי לאכלם סתם כך ביום חול?

ונראה לומר שלכאורה יכול לאכול, מכיוון דהזמנה לאו מילתא היא. ואף שכתב הרמ"א (או"ח סימן מב סעיף ג) שקלף המעובד לשם תפילין, אסור לכתוב עליו דברי חול, דהזמנה לגוף הקדושה, מילתא היא. כלומר משא"כ לתשמיש הקדושה שאז הזמנה לאו מילתא. מ"מ לעניין מצוה

יש להסתפק כאשר עושים קידוש על פת חמץ בליל הסדר, האם יאמר 'ביום חג המצות הזה', או שמא זה תרתי דסתרי, לומר על חמץ ביום חג המצות, ולכן אולי יחליף את הנוסח ויאמר ביום חג הפסח הזה?

של הקב"ה, והקב"ה מניח תפילין שכתוב בהן שבת ישראל כדאמרין בגמרא במסכת ברכות (דף ו ע"א).

והנה 'חג המצות' נקרא על שבת ישראל, שיצאו ממצרים מיד, ולא התעכבו, ואדרבה היו מזוהזים במצות ה' עד שלא היה באפשרי להתחמץ העיסה, ומפורש בקבלה (ירמיהו ב ב) 'זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה'. ולזה בתורה נקרא יום טוב זה בשם 'חג המצות', כביכול השם יתברך מספר שבת של ישראל. ואנו קורין היום טוב בשם פסח, לשבח להשם יתברך, שפסח על בתי בני ישראל והצילנו.

לאור זאת אולי יש מקום כאשר מקדש בליל פסח על חמץ, שיאמר את חג הפסח הזה, כיוצא בזה יעויין בתחילת חשוקי חמד פסחים, שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר שהטועה בתפילה ואמר את חג הפסח במקום את חג המצות יצא ידי חובתו, כיון שבלשון בני אדם נקרא החג פסח. ואולי גם בענייננו יאמר את חג הפסח הזה, אולם מסתבר שעדיף שלא לשנות ממתבע שטבעו חכמים, ואין זה תרתי דסתרי, כיון שהעיקר על שם היום. (חש"ח סנהדרין פז ע"א).

דסתרי לומר חג סוכות כשהוא מקדש בבית. אלא ודאי שאין זו סתירה, דחג הסוכות או חג המצות היינו על הזמן, שהוא באמת זמן חג זה. אך לכאורה יש מקום לחלק בין חג המצות לבין חג הסוכות, שבפסח יכול לומר בקידוש 'את יום חג הפסח הזה'. ונקדים קושיא שנסתפקו בה המפרשים, למה התורה מכנה את החג בשם 'חג המצות', ואילו חז"ל מכנים את החג בשם 'חג הפסח'. ובתוספות חדשים (על המשניות תחילת פסחים) תירץ בשם רבינו לוי יצחק אב"ד ברדיטשוב, שני תירוצים: א. שהרי כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר, לא הקריבו אלא קרבן פסח אחד, כמבואר ברש"י (במדבר ט א). ולכן לא קראו התורה בשם פסח, כי השי"ת אוהב את ישראל, ולא רצה לספר בגנותם, כי בהיותם במדבר שם "פסח" מורה גנותן, שלא הקריבוהו שם, והתורה ניתנה במדבר, ועל כן קורא אותו בתורה 'חג המצות', אבל לאחר שעברו את הארבעים שנה, והקריבו בני ישראל פסחים, נקרא גם החג בשם "פסח", כי פסח מורה על שם הנס שפסח על בתי בני ישראל, והנס היה ביו"ט בליל ט"ו ולכן קראו חכמים את המסכת בשם פסחים. ב. כתיב בשיר השירים (ו ג) 'אני לדודי ודודי לי', היינו שאנו מספרים שבחו של הקב"ה, והקב"ה מספר שבת של ישראל. וכן הוא כשאנו מניחים תפילין, וכתוב בהן שבת

"וַיִּקְחוּ לָהֶם תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּלוּ לָבָו תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמַתִּי"

**אתה שתמיד רצית להנציח את הקרובים לך בצורה מכובדת זו ההזדמנות שלך!
אנו נערכים לגיוס תרומות עבור הרחבת האדרת ושיפוץ בית המדרש חדר השיעורים עזרת הנשים, וקניית ארון קודש חדש גדול ופצוץ לספרי התורה וכל כלי הקודש.**

**זו ההזדמנות שלך לקחת חלק בזיכוי הרבים ובמהפכה הרוחנית בגבעת זאב ולקחת חלק בזכויות הלימוד
ניתן לתרום גם לשיפוץ עזרת הנשים וחדר השיעורים ולזכות בקריאת שם לע"ג.**

לפרטים: הרב יוסף ויצמן: 052-8144488 הרב שמעון נעים: 058-7700681

ניתן לתרום ולסייע גם בבית בטלפון מספר: 052-8144488

איך יתכן שאסור לככור לצום בערב פסח?

ונראה דחתן זה גם אם ירצה להחמיר על עצמו אינו רשאי, משום דלגביה דחתן יום זה יום-טוב הוא כמו שמוכח בגמרא במסכת מועד-קטן (דף ז ע"ב) דעשה דחיד הוא וקיימא לן דדוחה אפילו נגעים שנותנים לו ולאצטלתו כל ימי המשתה. עוד כתב שם: ואף על גב דקיימא לן דאין מערבים שמחה בשמחה, היינו דווקא שמחת נשואים דכתיב ביה שמחה וכהאי גוונא בחג דכתיב ביה שמחה, אבל סעודת פדיון הבן, כשם שמתיר לעשותה בחול המועד כמו שפסק מרן בשולחן ערוך (סימן תקמו ס"ד), כן מותר לעשותה ביום חתונתו. (חש"ח פסחים נק).

ר' יהודה עייאש בספרו שו"ת בית יהודה (ת"ב סימן כג) כתב: נשאלתי בחתן שנשא אשה בערב פסח, ויום ראשון לשבעת ימי חופתו היה, והוא היה בכור ועדיין לא פדה את עצמו עד היום ההוא, ואותו יום עלו בידו ב' מצוות, מצוות הנישואין ומצוות הפדייה, מצוה גוררת מצוה, ושאל אם חייב להתענות מפני הבכורה. והשיב לפי מה שכתבו האחרונים שהבכורות יכולים לבטל תעניתם משום סעודת מצוה, כ"ש בנידון דידן שהוא עצמו בעל המצווה ובעל השמחה.

איך יתכן שאדם שאפה מצות בכל ההידורים ולא יצא ידי חובתו?

בשולחן ערוך (ח"מ סימן קץ ס"ז) וממילא אינו יוצא בהם אח"כ ידי חובה מצה מהתורה, עכ"ל. ובנתיבות המשפט (שם סק"ז) שכתב וז"ל: דכאשר תובע את המעות והלוקח טוען שאין לו יכול המוכר לבטל המקח, ולא בעינן שיהיה עייל ונפיק אזוזי ביומו.... אלמא דכשלא נתן מעות לא אמרינן דהוי המעות כחוב עליו רק שהמקח בטל לגמרי כשאינו נותן מעות והמקח כגזל בידו, עכ"ל. (חש"ח שם לח ע"א).

תשובה: אדם שנתן לבעל המאפיה המחאה - צ"ק והצ"ק חזר, ובעל המאפיה מבקש כספו והקונה דוחהו בלך ושוב, כמו שמבואר במשנה ברורה (סימן תנד ס"ק טו) וז"ל: 'ויש עוד פרט אחד מה שמצוי להיכשל בו, כגון אם קנה מצה ומשכן לרשותו, אם המוכר גלה דעתו בעת מכירתו שדחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה ועל כן עייל ונפק אחריו אזוזי ומדחהו בלך ושוב ואינו נותן לו, מדינא לא קנה כמו שמבואר בדברי מרן

כיצד יתכן שאדם הדר בבית וגם יגור בביתו בפסח וחייב לבדוק את חמצו, ואף על פי כן לא יברך על הבדיקה?

מניעה מאיסור אין מברכים, וכמו דלא שייך לברך על בדיקת פירות מתולעים, יעו"ש.

ולפי זה כתב השדי חמד דאם בודק חדרו אדעתא שאם ימצאו נקי ובדוק מחמץ ידור בתוכו בפסח, ואם לאו לא ידור בתוכו ויסגרנו על מסגר וימכרנו לנכרי, כמו את החדרים שמחזיקים בהם חמץ בפסח שנוהגים למוכרם בעת מכירת חמץ, וכן כששוכר לו בית ומתנה שיבדקו ואם לא ימצא בתוכו שום חמץ ישכרו, אבל אם ימצא בו חמץ תבטל השכירות גם ככה"ג נראה פשוט דאינו מברך על הבדיקה, דנהי שאם לא ימצא בתוכו חמץ קיים תקנת חז"ל, במצות בדיקה, אבל אם ימצא בו חמץ ויפרוש מבית זה לגמרי ואינו דר בתוכו, ככה"ג לא קיים תקנת חז"ל רק שנפרש מאיסורה וככה"ג לא שייך לברך, עכ"ד.

ונראה דיתכן דבציור הראשון, שבדק על תנאי שאם ימצא חמץ ימכור את הבית לנכרי ולא ידור בתוכו, אם כן קיים בזה מצות חז"ל שיבדוק כדי שלא יהיה לו בביתו חמץ, ועוד דהא כתב המשנה ברורה (סימן תלו ס"ק לב) דבמכירה לנכרי מקיים תשבתו, וגם מה שלא ידור בבית הרי הוא בכלל תשבתו, ולמה לא יברך, אך בעניין השני שבדק החמץ כדי לדעת אם לשכור את הדירה או לא, ככה"ג לא יברך. (חש"ח פסחים ז ע"א).

כתב השדי חמד (מערכת הבית אות קיט) בשם מהר"י שכל הטעם שאין מברכים על בדיקת הריאה הוא דחיישינן שמא תמצא טריפה ותהיה ברכתו לבטלה, והקשה עליו דמאי שנא מבדיקת חמץ דמברכים עליה אף אם לא ימצא חמץ ומדינא אין צריך להניח פתיתים, דהוא בירך לקיים מצות בדיקה והרי קיים אותה, וכל שכן בבדיקת הריאה אם יברך לבדוק הריאה מה לנו אם ימצא טריפה או כשרה הוא לא בירך להוציא כשרה מתחת ידו אלא לבדוק והרי בדק.

וכתב השדה חמד (שם מערכת הבית כללים ס"ו עמוד 633) שהשיב לו הגאון מרדכי אליהו רבינוב"ץ, דבבדיקת חמץ חייבו חז"ל לבדוק כדי שלא יעבור בבל יראה, או כדי שלא יבא לאוכלו, וכשבדק בין אם ימצא חמץ בין אם לא ימצא קיים מצות חז"ל, ורק בנוסח הברכה שתקנו 'על ביעור חמץ' דהבדיקה היא גם כן תחילת ביעור, וביעור כולל גם כן ענין הבדיקה שנצטוו לבדוק ולבער, משא"כ בבדיקת הריאה אם תמצא כשרה שפיר בירך שקיים תקנת חז"ל, שלא לאכול בלי בדיקת ריאה, אבל אם תמצא טריפה לא שייך בזה קיום מצות חז"ל שתקנו שלא לאכול בלא בדיקה, כי אם מה שנמנע על ידי זה ולא נכשל באיסור, ועל

איך יתכן שלכתחילה אדם לא יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?

ואמנם לעניין הלכה כתב המשנה ברורה (סימן עא ס"ק יא) שפסק שאונן בליל יו"ט אסור בדברי תורה, ואולם מאידך גיסא בסימן תקמ"ח (ס"ק כא) הביא את דברי הדגול מרבבה ובגדי ישע הסוברים שכיון שאין לו דין אונן אז הוא מותר בדברי תורה. ובשער הציון (ס"ק טז) כתב שמפני קושיית הדגול מרבבה הוא לא העתיק את דברי המהר"ם שלא יאמר בעצמו את ההגדה. אם כן למעשה פסק המשנה ברורה שמותר לכתחילה לאונן לומר את ההגדה בעצמו, אכן בדברי תורה יש מקום להחמיר, דהרי בסימן תקמ"ח הביא בזה מחלוקת, ובסימן ע"א סתם לאיסור בדי"ת. (חש"ח שם קטז ע"א).

כתב בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן עג) הובאו דבריו במגן אברהם (סימן תקמח סק"ח) שאונן בליל הסדר אם אינו הולך לקבור את מתו בלילה, חייב בכל המצוות הנהוגים בלילה זה כמו אכילת מצה ומרור, ושתיית ארבע כוסות, אך הגדה כיון שיש בה אריכות ומדרש פסוקים היה ראוי שיאמרם אחר לפניו, והוא ישב וישמע מפיו. אמנם אם הולכים לקבור את המת בלילה זה יש לו כל דין אונן ופטור מכל המצוות גם בליל יו"ט. ועל סמך דברים אלו פסק המגן אברהם (סימן תקמח) שאונן בליל יו"ט אסור בדברי תורה. ועיין בגשר החיים (פרק יח אות יב).

מתי יש חיוב לספר לבנו את סיפור יציאת מצרים בנוסף על ליל פסח?

ואמר "לאמר" שתהיה כוונתו בשאלה שתענה אליו אז תשיבהו, אבל אם יאמר מה זאת בדרך זלזול ולא כדי לקבל תשובה – אל תשיבהו.

נאמר בתורה: "והיה כי ישאלך בנך" (שמות יג יד) וכתב האור החיים בשעה שיראה בנך פדיון בכור אם ישאלך אתה חייב לאמר לו, אבל בלא שאלה אין אלא בליל פסח. ולזה דקדק לומר: "מחר" פירוש אפילו מחר.

איך יתכן שלאדם אחד יהיה אסור לאכול סעודה שלישית עם פת ולאחד יהיה מותר?

פעם לעשות סעודה שלישית עם פת רשאי לאכול סעודה שלישית עם פת, אבל מי שאינו סועדת מיד עם פת- הוא יאכל פירות ואל יאכל פת, משום שצריך למעט מלאכול פת ביום טוב ראשון כדי שיאכל לתאבון בליל שני.

פסח שחל להיות בשבת ושני בני חו"ל רוצים לסעוד סעודה שלישית, כתב הרמ"א (סימן תע"א ס"ב) דיש למעט באכילת מצה ביום ראשון, וכתב בשערי תשובה שכאשר חל יום ראשון בשבת, זה שאינו מבטל שום

איך יתכן אדם שאוכל את הכזית הראשונה של המצה שמברך עליה המוציא לחם מן הארץ, אך אינו יכול לברך עליה "על אכילת מצה"?

ישנו היכי תימצי נוספת והיא במצה שפסולה מלצאת בה ידי חובת מצה, כגון מצה שלא שמרו אותה לשם מצת מצוה, אך מכל מקום כיון שאינה חמץ שפיר יש לברך עליה המוציא, ורק על אכילת מצה אין לברך עליה.

א. מבואר במשנה ברורה (בסימן תעז) שאדם שהתעכב מלאכול מצה עד אחר חצות, יש ספק האם מקיים בזה מצוות מצה (אם הלכה שזמנה כל הלילה או עד חצות) ולכן יברך על אכילת המצה ברכת המוציא לחם מן הארץ כמו על כל לחם, אך לא יברך על אכילת מצה מכיוון דקימ"ל ספק ברכות להקל.

איך יכול להיות מצב שבו חצי שנה אחרי פסח (או יותר או פחות) מזהיר הרב את אחד משומעיו שאם יעשה פעולה מסוימת הוא יעבור למפרע כל יראה וכל ימצא מן התורה על חמץ בפסח שהיה?

לנכרי כבר עכשיו. ונמצא שהרב מזהיר את ישראל אחרי פסח אל תפרע את חובך לנכרי כדי שהחמץ המשכון שנתת יהיה שייך לנכרי למפרע, ודו"ק. עיין בדברי מרן בשולחן ערוך (או"ח תמ"א סעיף א).

א. מחר חמצו לנכרי, והתנה בעת המכירה שאם הנכרי לא ייתן את כל הכסף עד תאריך פלוני - המכירה בטלה, והנכרי לא עמד בתנאי, הרי שלמפרע נמצא שעבר על חמץ בפסח.
ב. נכרי שהלווה לישראל והישראל נתן משכון חמץ לנכרי והתנה עם הנכרי שאם לא יחזיר לו את החוב אחרי פסח, החמץ קנוי

לשנה הבאה בירושלים הבנויה

עסופר, כי שנה אחת בליל הסדר בעת הגיע הרה"ק רבי יואל פסאטער ז"ע לאפירת "לשנה הבאה בירושלים", שאל: לפה עבקים שרק לשנה הבאה נהיה בירושלים, הרי אנו עאפניים ופישתוקקים שבכל רגע יכולה להיות גאולתנו ופדות נפישנו?

אלא תירץ תירוץ נפלא ואמר: הנה, כשהיו עונים את השנים לעלכים (כדאיתא בעשנה באחד בניסן ראש השנה לעלכים), היו עונים את ענין השנים פעת שהתחיל הפלך לפלוך, וא"כ כשיתגלה פלך הפישוץ, אז יתחילו לענות שנה חדשה פאותו רגע שיתגלה ויפלוך עליו. לכן אנו עבקים: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה", כלומר, גם אם יבוא היום פלך הפישוץ, זה כבר יהיה שנה הבאה, כי יתחילו לענות את השנה פעת ביאתו...

שביעי של פסח

האם שביעי של פסח חשוב יותר במעלתו מליל הסדר?

לרדוף אחר ישראל לתוך הים, שמאחר שישראל עוררו את הקריעה בוודאי לא תהיה הקריעה גם למצרים לרדוף את ישראל, אבל באשר לא עשו ישראל שום מצוה חשבו שהקריעה תהי' משמשת גם להם ונאלו שרי צוען.

ובבית אהרן כתב דכמו שהימים של קודם שבת הם הכנה לשבת אותו דבר כל הימים קודם שביעי של פסח הם הכנה לפסח. וכן כתב בשפת אמת דאיתא בזוהר הקדוש ששביעי של פסח הוא בחינת שבת קודש.

מי ששכח לברך שהחיינו בליל הראשון של פסח האם עדיף שימתין לליל שביעי של פסח?

דאתחייב בזמן מיימ ימתין עד ליל שביעי של פסח ויסדרן על כוס הקידוש כמו התם אף דמחוייב לומר זמן בשעת עשייה מיימ יכול לדחות לקידוש היום הי"נ מוטב שיאמר על הקידוש בשביעי. ודחה זאת המנחת חינוך: דשם ליל ראשון של סוכות בלא זה אומר שהחיינו על כן יוצא גי"כ בזמן דסוכה, אבל כאן דשביעי אינו אומר כלל זמן הוא ליה כמו שאר הימים וצ"ע.

הנה בחידושי הרי"ם על שביעי של פסח מקשה מדוע בחג שביעי של פסח אין שום מצוה, וביום הראשון של פסח יש כל כך הרבה מצוות?

א. קדושת החג של שביעי של פסח קדושה טפי ואין צריך שום מצוה, דומיה מה דאמרינן בגמ' מצות בטלות לעתיד לבא.

ובשם משמואל מתרץ בשם אביו האבני נזר זצ"ל תירץ: באם היה לישראל אז שום מעשה מצוה היו המצריים או השר שלהם מבינים שקריאת ים סוף הייתה בהתעוררות ישראל, ולא היו משוגעים כ"כ

יש לחקור מי ששכח לברך שהחיינו בליל הראשון של פסח האם צריך להתמתין לליל שביעי של פסח כדי לומר שהחיינו בקידוש או דילמא עדיף שיברך מיד כשזכר.

הנה במנחת חינוך (מצוה ש' אות א') כתב: דאפשר לחלק בין פסח לסוכות, דבסוכות אם לא אמר שהחיינו בלילה הראשונה, אומר כל שבעה ולא יסמוך על קידוש דשמיני עצרת כי הוא רגל בפני עצמו, וצריך לומר שהחיינו בשביל עצמו, אבל בפסח אם שכח בלילה הראשונה נהי

ואם שכח לברך שהחיינו בקידוש ליל שני, אפילו אם בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנוזכר בכל שבעת ימי החג דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גליות, הרי דמחוייב לברך מיד כשנוזכר בכל שבעת ימי החג ולא ימתין לקידוש של שביעי של פסח, וכן העתיק לשון זה במשנה ברורה (סימן תע"ג סק"א) דחייב לברך אימתי שנוזכר בכל החג.

ויש שיטה שמי שלא בירך שהחיינו בליל הראשון של פסח יכול להשלים בכל הימים חוץ משביעי של פסח שיטעו לחשוב שיש חיוב בזה: כן כתב בספר ארחות חיים (או"ח סי' תע"ג ס"א) בשם ספר יפה ללב (ח"ו) שאם לא נזכר עד ליל שביעי שהוא יום טוב אחרון דאין לברך בו, מפני הטועים ששומעים שיש בו זמן ויברכו.

מי שאמר בטעות שהחיינו בליל שביעי של פסח בקידוש האם חוזר דהויא הפסק?

שצריך לברך על כוס זו, והברכה נאמרה לצורך, א"כ היא אינה הפסק בין הברכה לטעימה.

מזה למד מרן הגרש"ז אוירבאך זצ"ל מובא בשמירת שבת כהלכתה (פמ"ז המ"ג הערה רט"ו) שאם טעה ובירך שהחיינו בקידוש של שביעי של פסח למרות שאין מברכים שהחיינו רק ביום הראשון של פסח, בכל זאת ישנה מן היין, ואין ברכה לבטלה זו נחשבת להפסק בין ברכת הגפן לשתיית היין, כיון שלפי טעותו סבור היה בעת אמירת הברכה שהיא נאמרת כדין וזהו סדר הברכות, וגדר 'הפסק' הוא היסח הדעת, ומאחר והיה סבור שחייב לברך שהחיינו, אין כאן היסח הדעת. ודומה הדבר לאחד שאמר אחר ברכת המוציא 'הביאו מלח, שאין זה הפסק, משום שהוא צורך הסעודה, ואח"כ התבונן וראה שיש מלח על השולחן, שמסתבר שאין זה הפסק, משום שבעת האמירה היה סבור שאין כאן מלח א"כ סח מענייני הסעודה, לאור זאת, גם בשאלתנו נאמר שאין המברך צריך לשוב ולברך בורא פרי העץ.

מאיפה היה הרכוש של ביזת הים והרי ביזת מצרים וקנו את המצריים לגמרי?

ששאלו כלי כסף וזהב ושמלות שאלו משכנתם בארץ רעמסס, וכן בעיר המלוכה בעת יציאתם שאלו מהם ושם עשו כמצולה, אבל בשאר מדינות של מצרים לא שאלו, ושם נשאר הון רב, ופרעה בעת שרדף אחריהם קיבץ כל חילו וכל עמו מכל ארצו, ומהם היו ביזת הים.

ענף יוסף על העיון יעקב מתוך: ביזת הים היה מאוצרות גנזי פרעה שפתח פרעה אוצרותיו שייטול כל אחד מה שלבו חפץ וילך לרדוף את ישראל.

האמר נעם (פרשת בא) מתוך: יש לומר וינצלו ממה שראו, אבל פיקדונות שהיו במטמוניות לא ראו ולא לקחו עד ביזת הים.

האחרונים מבארים: המצריים השאלו תכשיטים מוכנים אבל חתיכות זהב לא נתנו וזה לקחו עמהם כשם רצו אחר עם ישראל וזה היה הרכוש של ביזת הים.

עוד מבארים האחרונים: שיתכן שבין הזמן שבני ישראל שאלו מאת המצריים את תכשיטיהם לבין זמן טביעת המצריים קנו המצריים רכוש רב מהעמים שסביבותיהם.

וכן משמע במגן אברהם (סימן תע"ג סק"א) שאם לא בירך זמן בליל ראשון מברך כל שבעה, ואפילו בירך בראשונה ולא בירך ביום טוב שני גליות מברך כל שבעה, ולא אשתמט לומר שימתין עד שביעי של פסח. וכן כתב באליה רבה (או"ח סימן תע"ג ס"א) שאם אמרו בראשון ולא בשני מברך כל ז' כשיזכור.

וכן מבואר בהדיא בשו"ע הרב ז"ל (או"ח סי' תע"ג ס"ב) "לאחר גמר הקידוש קודם שישתה הכוס מברך שהחיינו, ואם שכח לברך קודם השתייה יברך אחר כך מיד כשנוזכר, ואפילו נזכר למחר היום יברך ואפילו באמצע השוק, ואם נזכר לאחר שקידש היום ביום טוב ב' של גליות הרי הוא נפטר בברכת שהחיינו שיברך על הכוס לאחר הקידוש,

יש לחקור בשאלה מאוד שכיחה שנשאלתי כמה פעמים למעשה במי שאמר בטעות שהחיינו בליל שביעי של פסח בקידוש האם חוזר דהויא הפסק כיון שזה לא דבר מענינו של יום או דילמא אינו צריך לחזור אף שטעה ואמר שהחיינו בליל שביעי של פסח.

הנה כתב במשנה ברורה (סימן רע"א ס"ק עח) בשם המגן אברהם שהמקדש על כוס וסבר שהוא יין ולכן בירך עליו הגפן ונמצא שהוא מים, אזי אם היה דעתו מתחילה בשעת ברכת הגפן לשתות עוד מהיין שלפניו על השולחן, יוכל למזוג ממנו, ולחזור על ברכת הקידוש מבלי לברך שוב הגפן.

ובשער הציון (ס"ק פ"ד) כתב שבחידושי רע"א מפקפק בזה, משום שהקידוש הראשון שהיה לבטלה נחשב להפסק בין ברכת היין שבירך בתחילה, לטעימה.

ומבואר מדברי המגן אברהם שנראה שהמשנה ברורה פסק כמותו שברכת הקידוש הראשון אינה הפסק, כיון שהיה סבור בעת הקידוש

איתא בפרשת בא וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים.

ובגמרא במסכת ברכות (דף ט ע"ב) אמר רבי אמי מלמד שעשאוהו כמצודה שאין בה דגן, וריש לקיש אמר עשאוהו כמצולה שאין בה דגים. איתא ברש"י פרשת בשלח (ט"ו כ"ב) מקורו במדרש ובמכילתא על הפסוק "וייסע משה" הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאים אותם בים, וגדולה הייתה ביזת הים מביזת מצרים, שנאמר (שיר השירים א יא) תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף, לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם. יש להקשות: איך היה כלל למצרים זהב וכסף תכשיטים ויהלומים בביזת הים, הרי עם ישראל כבר רוקנו לגמרי את מצרים, כמו שמבואר בגמרא במסכת ברכות (דף ט ע"ב)?

הצ"ח בגמרא במסכת ברכות (דף ט ע"ב) בשם בנו הגאון רבי ישראל מתוך: עם בני ישראל דירתם הייתה בארץ רעמסס, ועבודתם בחומר ולבנים היה בפיתום ורעמסס, אבל בשאר כל מדינות מצרים לא היו שם, רק בעת הגאולה היו כולם בעיר מצרים דהיינו בעיר המלוכה, וכל מה

לאחר עספר שנים של הדפסת והפצת עלון זה בארץ ובחו"ל, עאחר והוצאת העלון כרוכה בהוצאות כספיות גדולות, לצערנו הרב אנו נאלצים לצמצם מאוד את כמות הדפסת והפצת העלונים.

מעוניין לזכות את הרבים? אתה יכול בשמחה להדפיס עלון זה ולהפיצו באזור מגורך.

ניתן לעזור בהוצאת והפצת העלון ולהקדיש עלונים לזכו הרבים לבריאות אושר נחת זש"ק ולע"נ קרובים וידידים.

הפענויין להיות שותף בהוצאת העלון ולזכות את הרבים יוכל לפנות לטלפון: 052-814448

ניתן ולהיות שותף בזיכוי הרבים ולתרום גם בביט בטלפון: 052-8144488